

למרחב

מיסודה של קרן מוזס וולפוביץ

בוגרי תכנית "למרחב"

מצב הבוגרים ותפיסותיהם לגבי תחומי חיים שונים

מחקר הערכה

מחקר הערכה זה בוצע עבור מובילי תכנית "למרחב"

על ידי

ד"ר יעל שטימברג

גב' אורנה אבירי

המכון לחינוך דמוקרטי

מחלקת הערכה

ספטמבר 2012

עם הגשת מסמך זה אנו מבקשות להודות לשותפינו השונים בעמותת "למרחב". בראש ובראשונה נרצה להודות לגב' שולה מוזס, שהביעה בנו אמון ופתחה את דלתות בית "למרחב" בפנינו.

כמו כן תודתנו למר מאירי בן ששון על הפתיחות והכנות בכל התהליך – מראשיתו ובמהלכו, ולמר נתן גלמן על שהיה זמין לכל שאלה ועניין, ותמיד באמפטיה רבה.

בנוסף נרצה להודות לכל המלווים שנפגשו איתנו, סיפרו ושיתפו אודות תהליכי התפתחות התוכנית ומקומם בה.

לבסוף, אנו מודות לכל הבוגרים שהשיבו על השאלון, ובמיוחד לאותם חמישה בוגרים שנפגשו איתנו לצורך ביצוע ראיונות אישיים ותרמו מזמנם לאיסוף המידע.

Contents

4.....	תקציר הממצאים
7.....	רקע
8.....	מטרות תהליך הערכה - הערכה ברמת ה"תוצרים" - בוגרי התוכנית :
9.....	כלי המחקר
11.....	אוכלוסיית המחקר
12.....	ממצאים
12.....	משתני רקע של אוכלוסיית הבוגרים
15.....	תעסוקה והתפתחות מקצועית
15.....	מידע כללי על תעסוקה בקרב בוגרי התוכנית
16.....	תפיסת הבוגרים את התפתחותם המקצועית
18.....	לימודים אקדמיים ולימודי תעודה
18.....	מידע כללי לגבי מצב לימודים בקרב הבוגרים
19.....	תפיסת הבוגרים את התפתחותם האקדמית
21.....	דיור
21.....	נתונים כלליים לגבי דיור של בוגרי התוכנית
22.....	עמדות בוגרים כלפי היבטים שונים הנוגעים לדיור
24.....	ניהול תקציב
24.....	עמדות הבוגרים כלפי מצבם הכלכלי בעתיד ויכולתם לנהל תקציב
27.....	תרבות פנאי/בילוי בשעות הפנאי
29.....	מידת ההשפעה של תכנית "מרחב"
31.....	נספחים
31.....	נספח א – מאפייני רקע של המשיבים
32.....	נספח ב – ריכוז כלל הממצאים : עמדות ותפיסות הבוגר את עצמו בתחומי חיים שונים

תקציר הממצאים

מחקר זה בא לבחון את מקומם של בוגרי תוכנית "למרחב", כאנשים בוגרים המקיימים חיים נורמטיביים. במחקר זה בחנו את מצבם של הבוגרים במספר תחומי חיים, ואת האופן בו הם תופסים את יכולתם להתפתח בתחומים אלו: תעסוקה, לימודים אקדמיים, דיור, ניהול תקציב ותרבות הפנאי. כל אלו נבדקו על סמך דיווח של מדגם מקרב הבוגרים.

הממצאים מראים כי בוגרי "למרחב" דומים במצבם מבחינה תעסוקתית אקדמית וחברתית לאוכלוסיית הצעירים הכללית בארץ, ואף עולים בהישגיהם בהשוואה לאוכלוסיה זו במספר ממדים. מצבם חיובי יותר בהשוואה ליוצאי מסגרות השמה אחרות, שלא השתלבו במסגרת תומכת לאחר סיום מסגרת ההשמה.

כל בוגרי למרחב השלימו תעודת בגרות ועשו שירות צבאי. כמעט כולם המשיכו ללימודי המשך – 72% לימודיים אקדמיים לתואר ראשון (לעומת 60% בכלל האוכלוסייה) ו-14% לימודי תעודה. 81% עובדים במשרה מלאה, בהשוואה ל-77% בכלל האוכלוסייה, ו-57% מגלים יציבות תעסוקתית בהשוואה ל-40% מיוצאי מסגרות השמה שונות. רבע מהבוגרים מדווחים שהם עוסקים בתרומה חברתית כלשהי וזאת בהשוואה ל-16% בקרב כלל אוכלוסיית הצעירים ו-5% בקרב צעירים עולים. באשר לקשרים החברתיים שלהם – רובם חיים בזוגיות או נשואים. יש קבוצה של 10% מהבוגרים שמדווחים שאין להם למי לפנות בשעת הצורך. 48% מהבוגרים מדווחים שתוכנית השפעה רבה ורבה מאד עליהם בכל הנוגע לפיתוח יכולות הקשורות ביחסים בינאישיים, ועוד 24% מעידים על השפעה חלקית. יתכן שתורומה זו של "למרחב" על היבטים חברתיים השפעה גם על המצב החברתי החיובי הנוכחי שעליו העידו מרבית הבוגרים. הבוגרים מייחסים השפעה מרכזית של התוכנית עליהם בתחום המודעות העצמית, הביטחון העצמי, והאמונה שיכולים לעשות שינוי משמעותי בחייהם (80% מדווחים על השפעה רבה ורבה בתחומים אלו). כלומר, מרכז ההשפעה של התוכנית היא בתמיכה בנושאים רגשיים אישיותיים שמקנים למשתתף בתוכנית אמון בעצמו וביכולותיו.

אמון ביכולת עתידית להתפתחות – כ-85% מהבוגרים מביעים אמון ביכולת עתידית להצליח ולהתפתח בתחום התעסוקה, הלימודים, ואף להגיע ליציבות כלכלית. יחד עם זאת, רק 50% מהם מאמינים שיוכלו לרכוש דירה משלהם במקום מגורים רצוי, ו-40% מדווחים שיש להם להערכתם סיכוי נמוך יותר לרכוש דירה בהשוואה לצעירים אחרים בני גילם. בהנחה שאותה קבוצה של 40% מבוגרי למרחב משווים את עצמם לצעירים אחרים בעלי תואר אקדמי, נראה שהם חשים שיש להם נקודת פתיחה מעכבת.

אמון בכישורים/ מיומנויות – כ-80% מהבוגרים מביעים אמון ביכולת אישית (מיומנויות) שלהם להתפתח בתחום מקצועי כלשהו וביכולת שלהם לנהל משק בית ותקציב ו-70% מדווחים שיש להם את מיומנויות הלמידה הנדרשות לצורך הצלחה בתחום האקדמי.

נמצא בנתונים שיש קשר בין האמון של הבוגר ביכולות שלו בתחומים השונים לבין שביעות הרצון שלו מהתחומים הללו. ואכן, בהתאמה לממדי האמון, כ-80% מהבוגרים מרוצים מתחום הלימודים שבו בחרו ואף חשים שתחום זה מבטא את הכישורים שלהם, וכך גם לגבי מקום העבודה הנוכחי. 60% מרוצים מהמקום בו הם גרים כיום.

תנאים סבירים הנדרשים להתפתחות בתחום - 40% מבין הבוגרים חשים שיש להם את התנאים הסבירים המאפשרים להם להשקיע בלימודים, או לגור בדירה סבירה בהתאם למצב החיים שלהם כיום. כ-60% מהם מדווחים שיש להם תנאי עבודה סבירים ותקציב סביר לניהול משק בית. 40% מדווחים על כך שהם מבליים ברמה סבירה, אך כ-60% מדווחים שאינם יוצאים לבלות בשל לחץ כלכלי. כלומר, חלק גדול מבין הבוגרים אינו מרגיש בטחון מבחינה כלכלית.

מסוגלות להתמודד עם לחץ ועומס - 97% מהבוגרים מדווחים שהם יכולים להתמודד עם דרישות העבודה גם ברגעי עומס, ו-60% מרגישים כך לגבי יכולת התמודדות עם לימודים ועם ניהול משק הבית. היכולת להתמודד עם עומס בתחומים שונים קשורה ברמת המיומנויות הנדרשות בתחום.

לתוכנית "למרחב", כך עולה מדיווח הבוגרים, השפעה משמעותית על האמון של הבוגר ביכולתו, והשפעה משתנה על מיומנויות וידע בתחומי חיים שונים. 30% מדווחים על השפעה רבה על תחומי החיים השונים ועוד כ-40% מעידים על השפעה חלקית. בסה"כ 70% מהבוגרים מדווחים על השפעה של התוכנית עליהם ברמות שונות. כלומר, יש קבוצה של כ-30% מהבוגרים שמדווחים שלתוכנית היתה השפעה מעטה או כלל לא על תחומי חיים שונים שלהם.

לסכום, נראה, שלמרות האתגרים הרבים שעומדים בפניהם כצעירים חסרי עורף ביתי, מרבית בוגרי למרחב מרגישים כי הם מנהלים חיים נורמטיביים הכוללים לימודים עבודה וחיי זוגיות.

קורטני ודרוסקי (2006) מסכמים את המחקרים הרבים שנעשו על בוגרי מסגרות השמה שאם מטרותיהם המרכזית של מרכזי ההשמה היא לאפשר לבוגריה לנהל חיים נורמטיביים כמו צעירים שגדלו במסגרות ביתיות נורמטיביות הרי שמשמיה זו רחוקה ממימושה. שלוב של גורמים יוצרים את הקושי עבור בוגרי ההשמה השונים, ואלו קשורים להיבטים אישיותיים, גורמי רקע, גיל עזיבת הבית, קשר עם בוגרי משמעותי ומשבר היציאה ממסגרת ההשמה.

Beck (1992) מתאר מחקרים רבים שבחנו את מצבם של בוגרי מסגרות השמה עמדו על כך שהתקופה שלאחר ההשמה הינה קשה במיוחד עבור צעירים אלו שאין להם כל מקור תמיכה כלכלי רגשי חברתי שעליהם ניתן להסתמך, ובמקרים רבים הם אף מצופים לסייע למשפחותיהם שנמצאות במצב קשה. במקביל לצורך להתמודד עם חיי היומיום, חווים אותם צעירים את הפרידה ממסגרת ההשמה, וצריכים לבנות בכוחות עצמם מיידיית מסגרת כלשהי שתאפשר אורח חיים תקין (Collins, 2001). ליוצאי מסגרות אומנה ומסגרות השמה יש צורך רב בכלים שונים שיאפשרו להם להתמודד עם חייהם הבוגרים – בתחום הניהול התקציבי, מציאת עבודה וכד'. (English, Kouidou-Giles and Plocke, 1994).

בהתבוננות על הממצאים של מחקר זה אודות בוגרי "למרחב" נראה שהם דומים במאפיינים רבים יותר לאוכלוסיית הצעירים בארץ בכלל מאשר לאוכלוסיית בוגרי מסגרות השמה או לאוכלוסיית עולים. משתתפי התוכנית הם נערים ונערות חסרי עורף ביתי, שנבחרו בקפידה ע"פ פרמטרים של יכולת אישית ורצון לקבל סיוע. ניתן ליחס הצלחה זו של בוגרי התוכנית לקיום חיים נורמטיביים הן למבנה האישיות שלהם, לרקע שלהם, והן לתוכנית "למרחב" המלווה אותם במהלך השנים לאחר היציאה מתוכנית ההשמה, ומעניקה מסגרת תומכת ומאפשרת גם יחד.

ניראה שתוכנית "למרחב" מספקת מענה למגוון צרכים של משתתפי תוכנית – כאשר עיקר התמיכה נעשית בגורמים אישיים שונים – אמן כללי ביכולת, בטחון עצמי, ואמן ביכולתם ליצור שינוי בחייהם. מעבר לכך התוכנית תומכת בבוגרים בתחום התעסוקה, הדיוור, הלימודים, והמודעות החברתית.

המלצות:

א. מחקר הערכה זה מבוסס אך ורק על מדגם מכלל הבוגרים של התוכנית, ועל דיווחיהם בלבד. אלו מייצגים מימד אחד של הערכת הצלחת התוכנית (effectiveness) כפי שנתפסת על-ידי מדגם זה. יש מקום לבחון את מידת האפקטיביות מנקודת מבט נוספות ועל בסיס מידע נוסף. בנוסף, מומלץ לבדוק את מידת הנצילות של התוכנית (efficiency), כלומר - עד כמה התוכנית משיגה את מטרותיה בצורה יעילה?

ב. משתתפי תוכנית למרחב נבחרים בקפידה, כאשר פרמטר המרכזי לבחירתם הוא יכולת אישית גבוהה לצד נכונות להיעזר בגורמים שונים בכדי להתקדם בחיים. לא ניתן היה למצוא נתונים מחקריים השוואתיים המתייחסים לקבוצות בעלי אפיונים כאלו דווקא מתוך מסגרות השמה. לכן השוואת הנתונים הינה לכלל יוצאי מסגרות השמה באשר הם, או לכלל אוכלוסיית הצעירים בארץ, או לצעירים עולים. במחקר המשך, מומלץ להשוות את בוגרי למרחב לקבוצות בעלות אפיונים דומים שגדלו במסגרות השמה.

ג. תוכנית למרחב עברה שינוי תפיסתי באשר לאופי ליווי הבוגרים. מרבית הבוגרים שהשיבו על שאלון זה מתייחסים לתוכנית הליווי שאפיינה את "למרחב" בשנותיה הראשונות ולא בשנים האחרונות. לכן מומלץ לבצע המשך מעקב אחר אוכלוסיית הבוגרים לאורך השנים. לצורך כך יש ליצור מאגר מידע מסודר שיאפשר שמירת קשר עם קבוצת הבוגרים לאורך השנים ויאפשר בהמשך להגיע ביעילות לאוכלוסייה זו.

ד. מומלץ לבצע מעקב אחר קבוצת הבוגרים (30%) המדווחים על השפעה יחסית נמוכה של התוכנית עליהם בתחומי החיים השונים – האם יש להם מאפיינים ייחודיים? ניסינו לבחון את מאפייניהם לפי מגדר, תקופת השתייכות לתוכנית, שפת אם – אולם גורמים אלו לא נמצאו כמשתתפים לקבוצה זו.

ה. חיזוק ידע ומיומנויות – נראה מתוך הממצאים שהצעירים זקוקים לידע נרחב והעמקה במספר תחומים במיוחד: א. ניהול תקציב. ב. מיומנויות למידה (לקבוצה מסוימת).

ו. מומלץ לפתח מספר כלי שיאפשר מעקב שיטתי אודות הצעירים בצמתים מרכזיים בתוכנית בתחומים מרכזיים שונים (בהלימה עם יעדי התוכנית). לכלי כזה, במידה והוא נוח וקל לשימוש, יש ערך רב הן בתאום ציפיות בין ואל מול המלווים, והם בהיותו מאפשר מיקוד הטיפול בכל צעיר בתוכנית לאורך השנים.

ז. מומלץ לעשות מעקב אחר הנושרים מהתוכנית לאורך השנים, הן מבחינת היקפים והן מבחינת זיהוי הגורמים לנשירה. התוכנית משקיעה משאבים רבים במשתתפים המתקבלים החל מרגע הצטרפותם, ויש לבחון את הדרכים האפשרויות למניעת נשירתם.

רקע

במהלך חודש פברואר 2011 נערכו שתי פגישות של המעריכה עם נציג תוכנית "למרחב". בפני המעריכה הוצגה תמונה באשר למטרות התוכנית ויעדיה, המבנה הארגוני התומך בצעירים ובמלווים, והשינוי שנערך לפני כשנתיים בתפיסת תהליכי הליווי. בפגישות אלו הועלה הצורך של הצוות המנהל לקבל תמונה בהירה אודות הבוגרים, וכמו כן אודות תהליכים המתרחשים לאורך השנים (יצירת מחוון התפתחות). לאור שיחות אלו נשלחה תוכנית הערכה, אשר בסופו של דבר לא יצאה לפועל מסיבות שונות. בחודש פברואר 2012 חודש הקשר בעניין זה ונערכה שיחה בה נעשתה התבוננות מחודשת על ההצעה שנכתבה בשנת 2011.

הצעת הערכה המחודשת כללה שתי חלופות:

- א. קבלת תמונה אודות **בוגרי התוכנית** (עמדות, צרכים, נתונים קשיחים)
 - ב. קבלת **תמונה אודות הצעירים בתוכנית** בארבעה צמתים מרכזיים במהלך שהותם בתוכנית (תחת נושא זה הועלה נושא נוסף והוא הצורך בהעמקת ההבנה של השפעת המבנה הדמוגרפי על האווירה ותהליכי הליווי).
- צוות התוכנית בחר לבצע רק את הערכת הבוגרים – אפשרות א'.

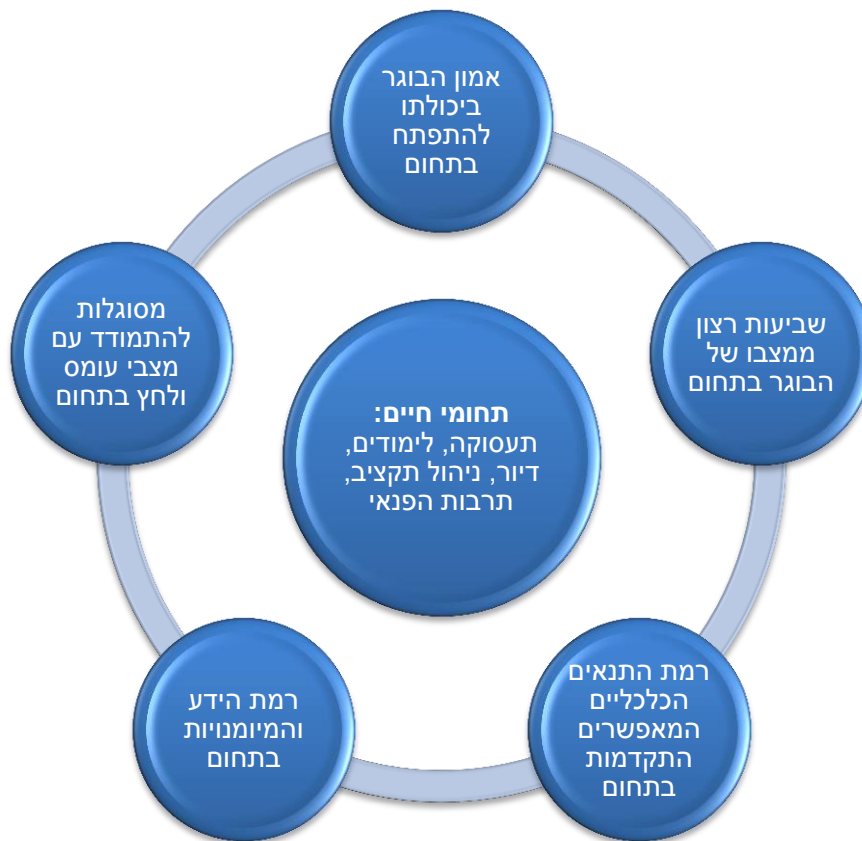
מטרות תהליך הערכה - הערכה של בוגרי התוכנית:

האם התוכנית השיגה את היעד המרכזי במתן תמיכה לצעירים לכדי התפתחותם לקראת בוגרים עצמאיים, מקיימים חיים נורמטיביים ותורמים לחברה?

כדי לבחון שאלה זו נאסף המידע הבא:

- ✓ מידע קשיח אודות מצבם של הבוגרים בתחומי חיים שונים
 - ✓ עמדות ותפיסות של הבוגרים את עצמם בתחומי חיים שונים:
- תעסוקה והתפתחות מקצועית, לימודים אקדמיים, דיור, ניהול תקציב, ותרבות הפנאי.

איור 1 מבנה השאלון (חלק ב) - תפיסת הבוגר את עצמו בתחומי חיים שונים

כלי המחקר

א. **ראיונות עם בוגרים** - נערכו ראיונות מובנים בחלקם עם חמישה בוגרים אודות האופן שבו תופסים את החיים שלהם "לאחר התוכנית", תוך בחינת תרומת התוכנית למצבם הנוכחי. כל הראיונות הוקלטו.

ב. **שאלון לכלל הבוגרים** - הועבר שאלון אנונימי ממוחשב ל 63 בוגרים. שאלון הוא שאלון מקוון, שכלל 50 שאלות סגורות ואחת פתוחה. השאלון כלל את החלקים הבאים:

ב.1. דיווח של כלל הבוגרים אודות מצבם היום בחמישה תחומי חיים, ותפיסתם לגבי מצבם בתחומים אלו:

- אופן ביכולות להתקדם באותו תחום
- ידע נדרש להתפתחות בתחום
- תנאים כלכליים סבירים להתפתחות בתחום
- תחושת מסוגלות התמודדות בתנאי לחץ בתחום
- שביעות רצון כללית מהתחום

ב.2. עמדות הבוגר כלפי תוכנית למרחב

ב.3. שאלות דמוגרפיות שונות

כרקע לבניית השאלון נערכו הפעולות הבאות:

ראיונות אישיים עם מובילי התוכנית: גב' שולה מוזס – מנהלת התוכנית ויו"ר העמותה ומייסדת, מר מאירי בן ששון – מנכ"ל הכספים, שלוש שיחות עם מר נתן גלמן – מנהל מקצועי.

ראיונות אישיים עם חמישה מלווים וותיקים בתוכנית.

ראיונות אישיים עם חמישה מבוגרי התוכנית.

קריאת ספרות מחקרית אודות ילדי פנימיות, נערים בסיכון, נוער עולה.

מבנה השאלון לבוגר – תפיסת הבוגר את מקומו בתחומי החיים השונים

כאמור, אחד מחלקי השאלון נגע לתפיסת הבוגר את עצמו במספר תחומי חיים: תעסוקה והתפתחות מקצועית, לימודים אקדמיים, דיור, ניהול תקציב ותרבות הפנאי. לגבי כל אחד מתחומים אלו נאסף מידע קשיח אודות מצבו הנוכחי של הבוגר, ובנוסף יצרנו סדרת היגדים הנוגעים לתפיסות שונות של הבוגר את התחום:

- ✓ אמון ביכולות להתקדם באותו תחום
- ✓ ידע נדרש להתפתחות בתחום
- ✓ תנאים כלכליים סבירים להתפתחות בתחום
- ✓ תחושת מסוגלות להתמודדות בתנאי לחץ בתחום
- ✓ שביעות רצון כללית מהתחום

להלן מבנה כללי של אותו חלק בשאלון שבחן את תפיסות הבוגר:

לימודים אקדמיים	תעסוקה והתפתחות מקצועית	דיור	ניהול תקציב	תרבות פנאי
אמון ביכולת להתקדם בתחום				
בעל ידע נדרש				
תנאים כלכליים סבירים להתפתחות בתחום				
תחושת מסוגלות להתמודדות בתנאי לחץ בתחום				
רמת שביעות רצון כללית ממצבו בתחום				

אוכלוסיית המחקר

מחקר זה מבוסס על רשימת בוגרים שהוכנה על ידי מובילי תוכנית למרחב. הרשימה מנתה 63 מבוגרי התוכנית שנחשבים כמי שסיימו את התוכנית ונמצאים איתה בקשר. בפועל, חלק מפרטים האישיים לא היו עדכניים ולכן לא ניתן היה להגיע ל-11 מהם. מתוכם השיבו על השאלון 43 משיבים, שהם כ-70% מהרשימה המקורית שניתנה לנו על-ידי התוכנית, וכ-80% מהבוגרים שעמם יכולנו ליצור קשר בפועל.

ככלל, תוצאות השאלון, שכלל כ-50 שאלות, נאמדו באמצעות סולם תשובות בן 5 דרגות בו 1 מסמל רמה נמוכה ו-5 מסמל רמה גבוהה, כאשר הערך 3 מסמל רמה בינונית, בהתאמה, או חוסר החלטיות בהקשר האמור.

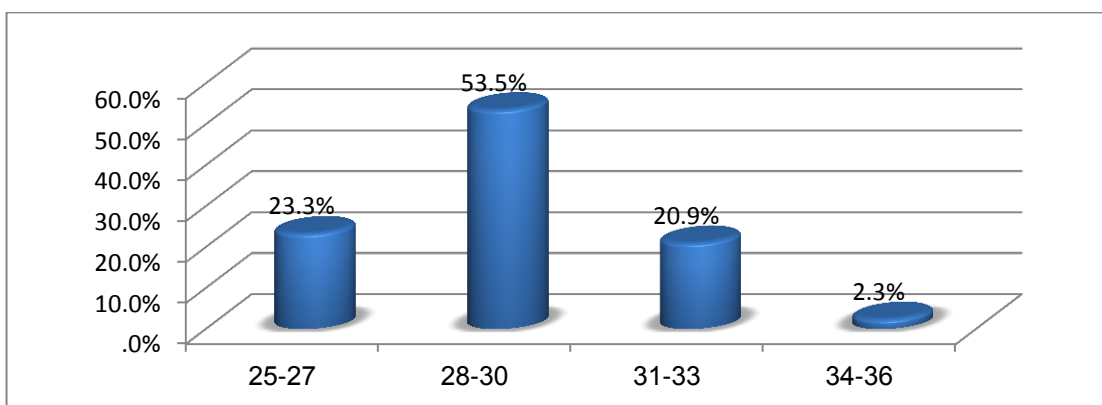
השאלון הינו שאלון אנונימי ומקוון¹. הקישור לשאלון נשלח לבוגרים על-פי רשימת מיילים. במהלך התקופה נשלחו תזכורות לאותם אלו שלא השיבו בלבד (מערכת ממוחשבת המאפשרת לעקוב אחר הלא משיבים).

¹ השאלון נבנה בעזרת תוכנה של חברת WESTWIND

משתני רקע של אוכלוסיית הבוגרים

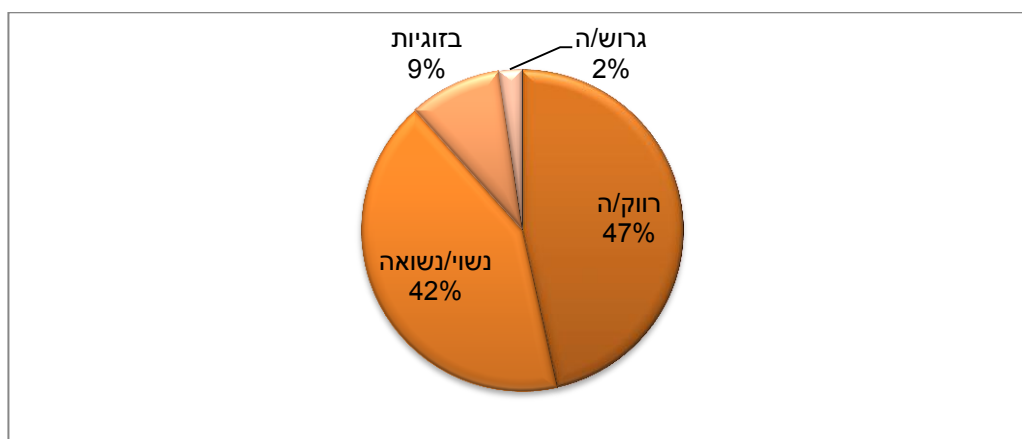
הדגימה כללה 43 משיבים, מתוכם 58% נשים ו-42% גברים. למעלה ממחצית (53.5%) מהמשיבים הם בטווח הגילאים שבין 28 ל-30 שנים.

איור 2 התפלגות הדגימה לפי קבוצות גיל

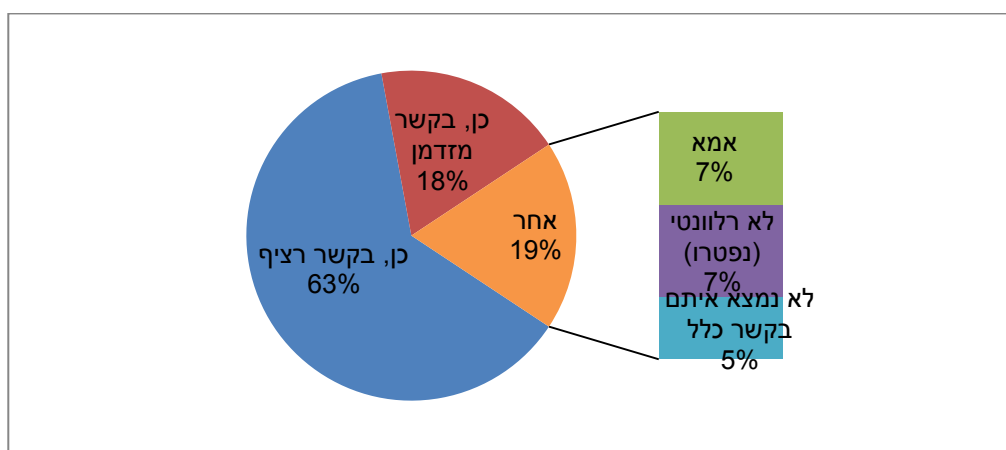
מעט יותר ממחצית מהמשיבים נשואים או שנמצאים במערכת יחסים זוגית (51.2%) וקרוב למחצית מהמשיבים הם רווקים (46.5%). משיב יחיד הינו גרוש. במחקרו של לשם (2005) נמצא ש-40% מקרב עולים צעירים בגילאי 20-29 הינם נשואים, ו-29% בקרב כלל האוכלוסייה. מבחינת זו בוגרי למרחב דומים יותר בדפוס הנישואים לאוכלוסיית העולים מאשר לאוכלוסיית ילידי הארץ.

איור 3 התפלגות הדגימה לפי מצב משפחתי

מרבית המשיבים (62.8%) דיווחו כי הם נמצאים בקשר רציף עם הוריהם ושיעור של 18.6% דיווחו כי הם נמצאים בקשר מזדמן עם הוריהם. יתר המשיבים מקיימים קשר חלקי, בעיקר עם האם (7.0%), או שאינם נמצאים כלל בקשר עם המשפחה (11.7%), רובם כתוצאה מכך שההורים נפטרו.

² פירוט טבלאי של מאפייני הרקע של המשיבים ניתן למצוא בנספח א – מאפייני רקע של המשיבים. פירוט טבלאי של כלל תשובות הבוגרים אודות תפיסותיהם בתחומים שונים ניתן למצוא בנספח ב.

שפת אם של מעט יותר ממחצית מהמשיבים היא עברית (53%), וכשליש מהמשיבים הם דוברי רוסית (30%). שפת האם של יתר המשיבים היא אמהרית (7.0%) או שפות אחרות (9%).

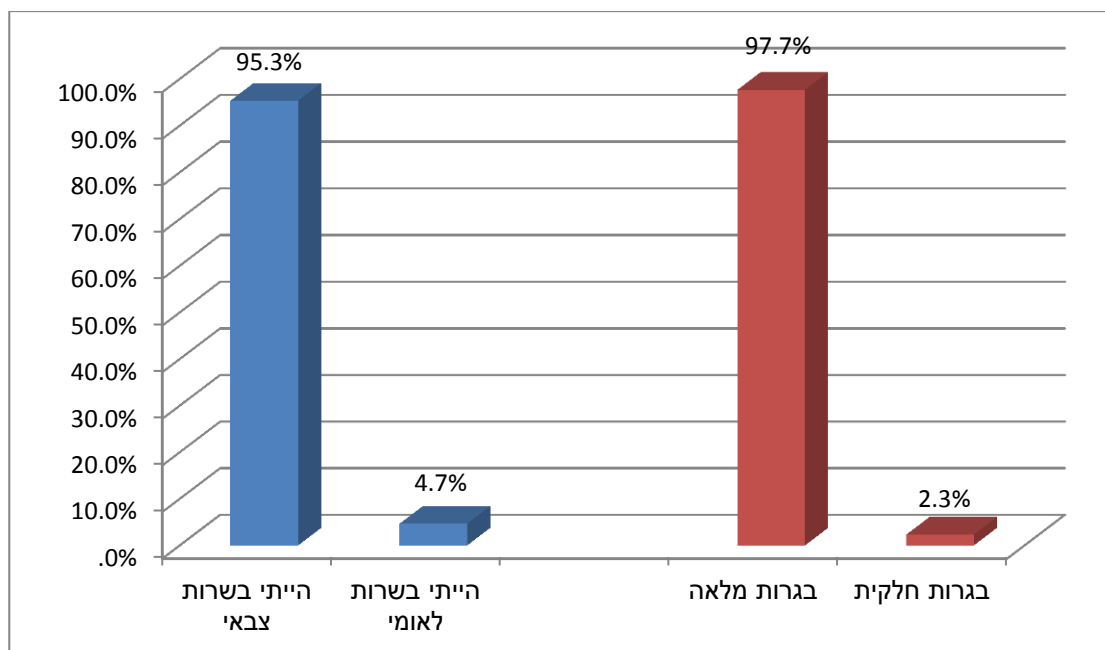
שרות צבאי למעט שני משיבים, אשר שרתו בשירות לאומי, כל המשיבים שרתו בצבא (95%). במחקר של כץ (1998) שנערך על יוצאי בני ברית (בנים בלבד) עלה ש- 55% שרתו בצבא, ובמחקר של בנבנשיתי ושיף (2003) על יוצאי מסגרות השמה אחרות הנתון עומד על 60%. אחוז המשרתים בצה"ל מקרב משתתפי התוכנית אף גבוה מהממוצע בקרב כלל הצעירים בארץ – שעומד על 80% (המועצה לשלום הילד, 2001).

תעודת בגרות

למעט משיב יחיד, אשר דיווח כי יש לו תעודת בגרות חלקית, דיווחו יתר המשיבים כי יש להם תעודת בגרות מלאה (97%). במקרים רבים להשכלה נמוכה של ההורים (עד 8 שנות לימוד) יש השפעה על אחוזי נשירה מבית הספר (כ- 9% נשירה). בוגרי "למרחב", באים על פי רוב ממשפחות עם השכלת הורים נמוכה, הינם חסרי עורף ביתי ולכן נראה שהם בעלי סיכויי נשירה גבוהים יחסית, ואף על פי כן הם הוכיחו מסוגלות לעמוד במשימה והשלימו 12 שנות לימוד וניגשו לבחינות הבגרות (בין אם מיד עם תום הלימודים או לאחר מכן). יש לציין שליווי תוכנית למרחב מתחיל בראשית כיתה יב', ויתכן שליווי זה יש השפעה מסוימת על אחוז גבוה של מקבלי תעודת בגרות מקרב משתתפי למרחב – השפעה מעצם התמיכה שמקבלים לאורך הדרך, ומעצם היבחרם כקבוצת איכות לקחת חלק בתוכנית זו. במחקר של כץ (1998) עולה של- 40% מבוגרי "בני ברית" (מסגרת השמה) יש תעודת בגרות. אחוז מקבלי תעודת בגרות בכלל האוכלוסייה בארץ עומד על 59%³.

³ מתוך: [התפתחויות עיקריות במערכת ההשכלה הגבוהה – לקט נתונים](#)

איור 5 התפלגות הדגימה לפי שרות צבאי ולפי בגרות

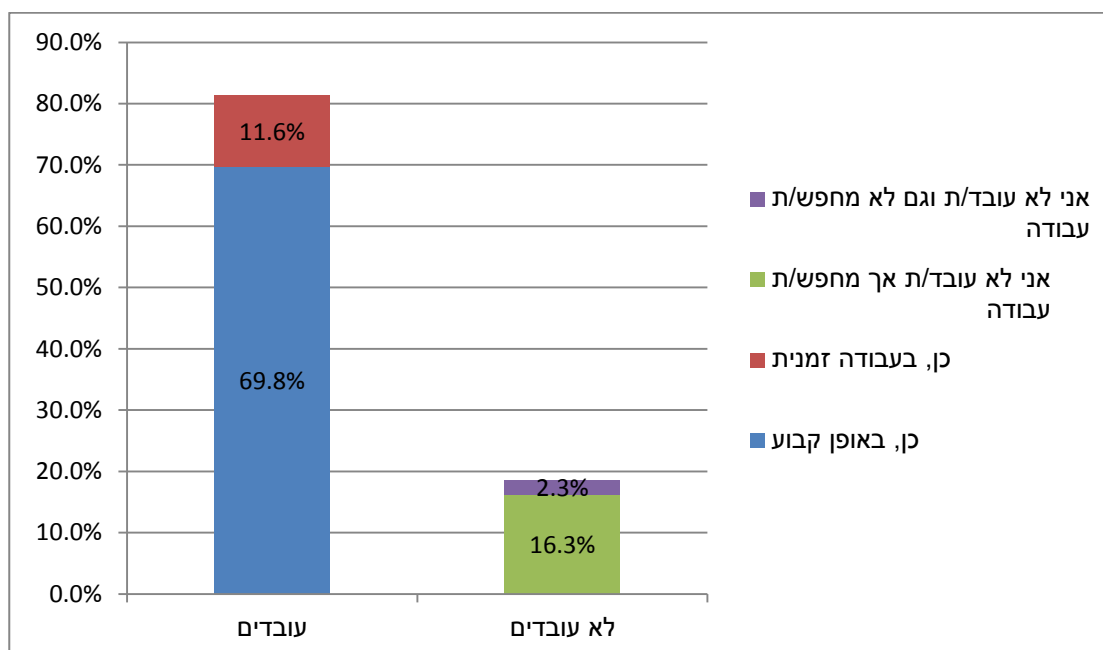
תעסוקה והתפתחות מקצועית

מידע כללי על תעסוקה בקרב בוגרי התוכנית

רוב המשיבים עובדים (81%), לעומת שעור של 75% בקרב כלל הצעירים באוכלוסיה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אוגוסט 12). רק משיב יחיד דיווח כי אינו עובד ואינו מחפש עבודה. רוב המשיבים מועסקים בהיקף של משרה מלאה (70.0% מהמועסקים), או למעלה מכך (20.0% מהמועסקים), לעומת 77% במשרה מלאה בקרב צעירים בכלל האוכלוסייה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אוגוסט 12). 10% מהמועסקים מועסק בהיקף של חצי משרה או פחות מכך. במחקר על עולים צעירים, נמצא ש-57% מהם עובדים, ויש קבוצה של 17% שאינם עובדים ואינם מחפשים עבודה (קינג, 2005). במובן זה, של אחוז מועסקים, בוגרי "למרחב" מראים תוצאות טובות ביותר בהשוואה לקבוצות עולים, ודומים במאפייניהם לכלל הצעירים בארץ.

מקרב המועסקים, 57% עובדים במקום העבודה שלהם שנתיים או למעלה מכך. כלומר, יש להם יציבות תעסוקתית. 17% מהמועסקים מועסק בין שנה לשנתיים והיתר (27%) הם עובדים חדשים המועסקים פחות משנה/ עובדים בעבודה זמנית. במחקרו של כץ (1998) נמצא של- 40% מהבוגרים של "בני ברית" ניתן להצביע על יציבות תעסוקתית. כלומר, בהשוואה ליוצאי מסגרת השמה (ולא כקבוצת איכות) וללא ליווי המשכי, קיימת יציבות תעסוקתית בהיקף גבוה יותר.

איור 6 התפלגות הדגימה לפי מצב התעסוקה הנוכחי

תפיסת הבוגרים את התפתחות המקצועית

מההיבט המגדרי, באופן כללי תפיסת הבוגרות חיוביות מעט יותר מתפיסת הבוגרים בכל הממדים של תעסוקה והתפתחות מקצועית, מלבד באשר לשביעות רצון מתנאי השכר.

אמון ביכולת להתפתח בתחום התעסוקה - מרבית הבוגרים (90%) מביעים אמון ביכולותיהם האישיות להצליח בעבודה ולהתקדם בתחום מקצועי כלשהו. יחד עם זאת רק מחציתם מאמינים שיש להם אפשרות להתפתח ולהתקדם במקום העבודה שבו הם נמצאים כרגע.

ידע נדרש - 80% מביעים בטחון שיש להם את הידע הנדרש להתקדם בעבודה בה עוסקים.

תנאי עבודה - 70% מביעים שביעות רצון מגובה השכר שלהם, 17% מביעים שביעות רצון בינונית ו- 10% כלל לא מרוצים. בהשוואה בין נשים לגברים עולה שהנשים מרוצות פחות מתנאי השכר שלהם לעומת הגברים.

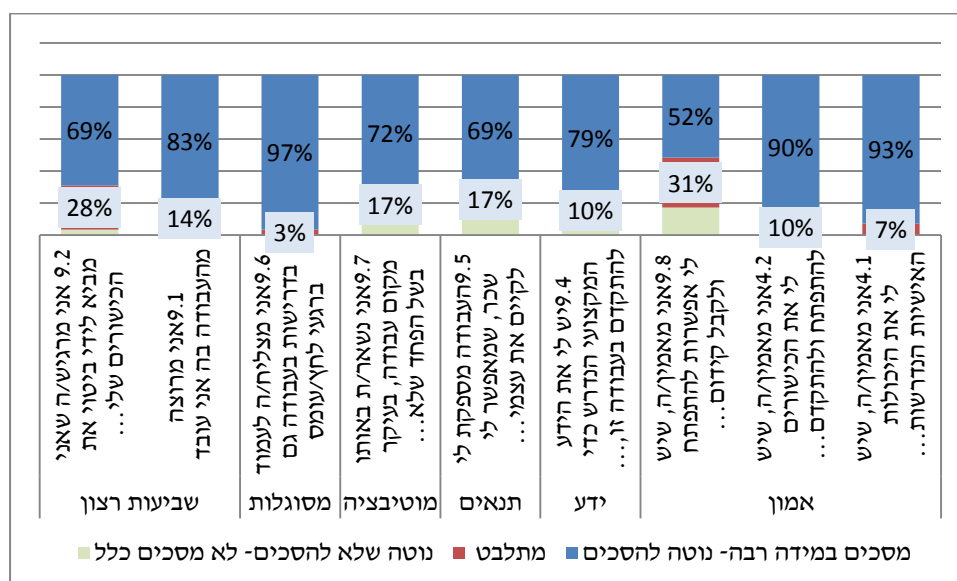
מסוגלות בעבודה בתנאי לחץ – כלל המועסקים מדווחים שהם מאמינים שהם יכולים להתמודד בעבודה גם עם רגעי לחץ, מה שמצביע על בטחון עצמי ביכולות שלהם.

מוטיבציה להישאר במקום העבודה הנוכחי - נראה שרוב המועסקים (72%) נשארים במקום עבודתם מרצונם (למשל, מתוך עניין, שכר הוגן, ביטוי של יכולות, או גורמי שביעות רצון אחרים), אך יש קבוצה מסוימת -של כ- 28% - שנשארת במקום העבודה בעיקר בשל החשש שלא תמצא מקום עבודה אחר.

שביעות רצון כללית - מרבית הבוגרים (83%) מביעים שביעות רצון כללית ממקום העבודה נמצאים שלהם, ו- 70% מרגישים שהם מצליחים להביא לידי ביטוי את הכישורים שלהם (נתון זה נמצא בהלימה עם הנתון הקודם לגבי מוטיבציה להישאר בעבודה זו).

מימד	תעסוקה והתפתחות מקצועית	אי הסכמה (1+2)	מתלבט (3)	הסכמה (4+5)
אמון	4.1 אני מאמין/ה, שיש לי את היכולות האישיות הנדרשות כדי להצליח בעבודה כלשהי (עקביות, עמידה בלוח זמנים, אחריות...)	0%	7%	93%
	4.2 אני מאמין/ה, שיש לי את הכישורים להתפתח ולהתקדם בתחום מקצועי כלשהו	0%	10%	90%
	9.8 אני מאמין/ה, שיש לי אפשרות להתפתח ולקבל קידום משמעותי במקום העבודה הנוכחי	17%	31%	52%
ידע	9.4 יש לי את הידע המקצועי הנדרש כדי להתקדם בעבודה זו, במידה וארצה בכך	10%	10%	79%
	9.5 העבודה מספקת לי שכר, שמאפשר לי לקיים את עצמי ברמה סבירה	14%	17%	69%
מוטיבציה	9.7 אני נשאר/ת באותו מקום עבודה, בעיקר בשל הפחד שלא אמצא מקום עבודה אחר	72% (*)	17%	10%
מסוגלות	9.6 אני מצליח/ה לעמוד בדרישות בעבודה גם ברגעי לחץ/עומס	0%	3%	97%
שביעות רצון	9.1 אני מרוצה מהעבודה בה אני עובד	3%	14%	83%
	9.2 אני מרגיש/ה שאני מביא לידי ביטוי את הכישורים שלי בעבודה זו	3%	28%	69%

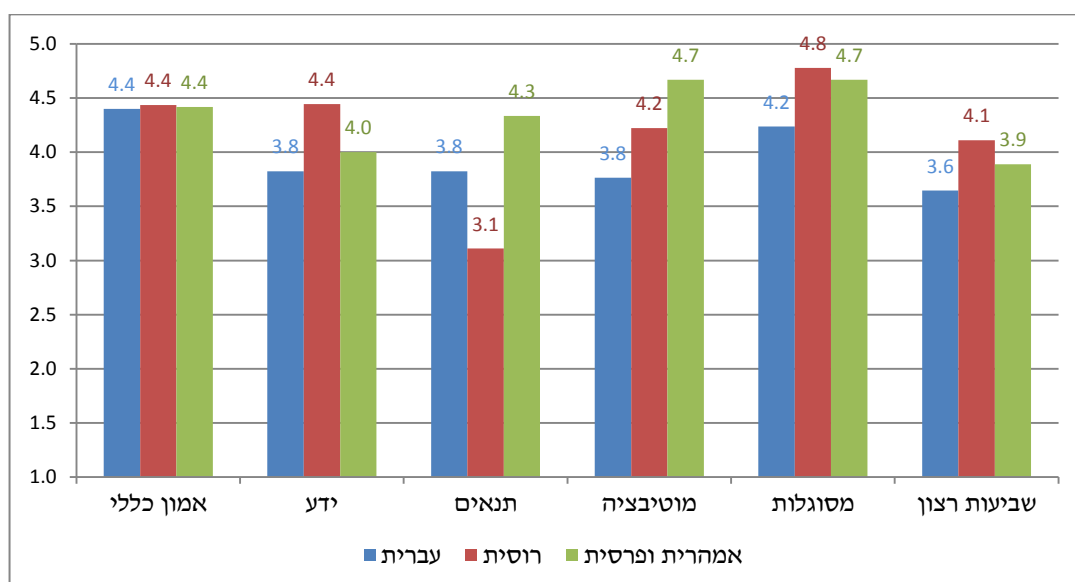
איור 7 עמדות הבוגרים כלפי תעסוקה והתפתחות מקצועית

השוואה בעמדות כלפי תעסוקה והתפתחות מקצועית בין בוגרים ששפת אימם שונה:

באופן כללי, בוגרים ששפת האם שלהם היא עברית מביעים שביעות רצון נמוכה יותר מאשר האחרים בקשר להיבטי תעסוקה שונים. כקבוצה, דוברי הרוסית כשפת אם בולטים בכך שהם חשים שיש להם ידע מקצועי הנדרש לצורך התפתחות תעסוקתית, אך מביעים חוסר שביעות רצונם מתנאי השכר בהשוואה לקבוצות האחרות.

איור 8 תעסוקה לפי שפת אם

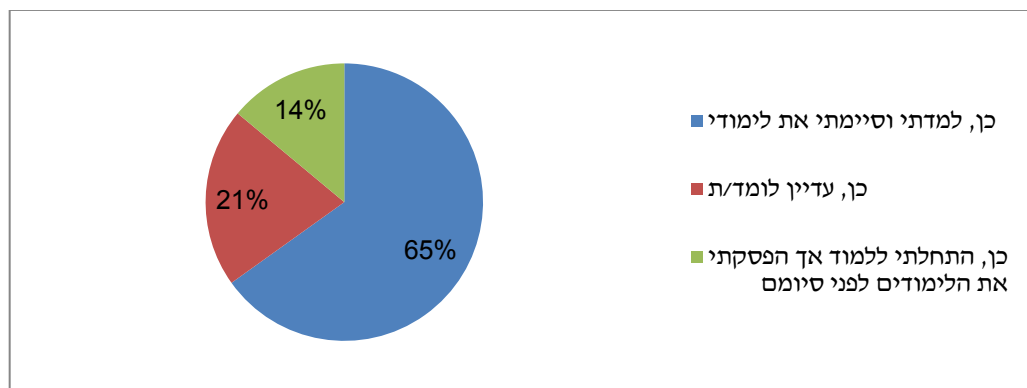

לימודים אקדמיים ולימודי תעודה

מידע כללי לגבי מצב לימודים בקרב הבוגרים

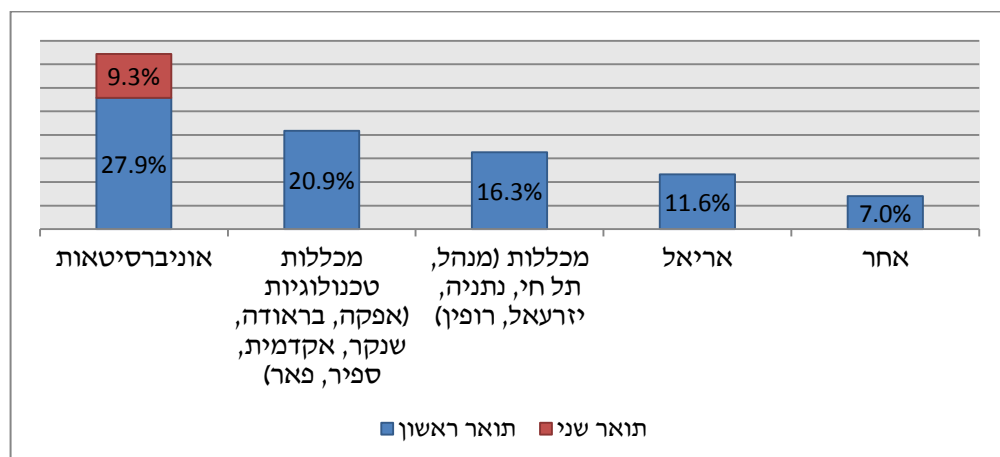
כל המשיבים היו/עדיין מצויים בתהליך של לימודים בתקופה שלאחר תקופת השרות הצבאי/לאומי. כשני שלישים מהמשיבים למדו וסיימו את לימודיהם וכ- 21% עדיין מצויים במהלך של לימודים. 14% הפסיקו את לימודיהם לפני סיומם. רוב המשיבים שלמדו או לומדים כיום (72%) הם במסלולים לקבלת תואר אקדמי. יתר הלומדים (14%) לומדים לקבלת תעודה מקצועית. נראה שאחוז בוגרי למרחב שנוטים להמשיך ללימודים אקדמיים גבוה יותר מהאחוז בכלל האוכלוסייה (60% על פי נתוני הלמ"ס 2010) וכן גבוה יותר מאחוז בקרב העולים מברית המועצות שעומד על 40% (לשם, 2005).

איור 9 התפלגות המשיבים לפי לימודים

מרבית המשיבים לומדים או למדו במכללות: 21% במכללות טכנולוגיות, 16% במכללות אקדמיות וכ-12% נוספים במרכז האקדמי יו"ש באריאל. בסה"כ למדו 49% מהמשיבים במכללות אלה וזאת בנוסף ל-7% אשר למדו במוסדות לימוד אחרים המעניקים הכשרה אחרת. עם זאת, אחוז הניגשים לתואר שני נמוך מזה שבכלל אוכלוסיית הצעירים שעומד על 43%.

איור 10 לומדים לפי מוסדות הלימוד

תפיסת הבוגרים את התפתחותם האקדמית

אמון ביכולת אקדמית – בדומה לאמון ביכולת בתחום התעסוקה, מרבית הבוגרים מאמינים שיש להם את היכולות הנדרשות כדי להצליח בתחום הלימודי בו בחרו (90%), כאשר 80% מהבוגרים מדווחים שיש להם את היכולת להתקדם ללימודי המשך.

מיומנויות למידה - 70% מרגישים שיש להם מיומנויות נדרשות. 30% מהבוגרים מעידים שאינם בטוחים בעצמם בנושא מיומנויות הלמידה.

תנאים כלכליים - "יש/היו לי התנאים הכלכליים הסבירים שמאפשרים השקעה בלימודים" - עמדות הבוגרים מאד מגוונות באשר לתחושה שיש להם תנאים כלכליים סבירים לצורך השקעה בלימודים. על פי דיווח הבוגרים, נראה שמרביתם אינם חשים בטחון שיש להם את התנאים הכלכליים ללמוד, בעוד שרק 36% מאמינים שיש להם את התנאים הכלכליים הנדרשים. בדומה למשתנה זה בהקשר לתעסוקה, גם כאן הבוגרות מדווחות על קיומו של קושי כלכלי באופן מובהק בהשוואה לבנים.

מדברי אחת מהמראיינות: "התאימה לי האוריינטציה של למרחב של דחיפה ללימודים. גם במהלך הלימודים הבנתי שאני מאד נהנית. זה עוזר לי גם ליצור את הנתק מהשכונה שבה גדלתי למי שאני רוצה להיות. אבל יש איזה מאבק בין מה שאני רוצה להיות לבין הפן הכלכלי. אם לא היתה לי מגבלה כלכלית הייתי עושה תואר שני בחינוך וייעוץ. אבל הפן הכלכלי כעננה שחורה מעלי. למרחב עזרו במימון של טיפול פסיכולוגי. את לימודי הוואר הראשון ממנתי בעצמי."

מוטיבציה – כלל הבוגרים הלומדים עושים זאת מסיבות שונות, אך לא מתוך רצון לרצות גורמים חיצוניים שונים. כלומר, עושים זאת מתוך צורך פנימי כלשהו.

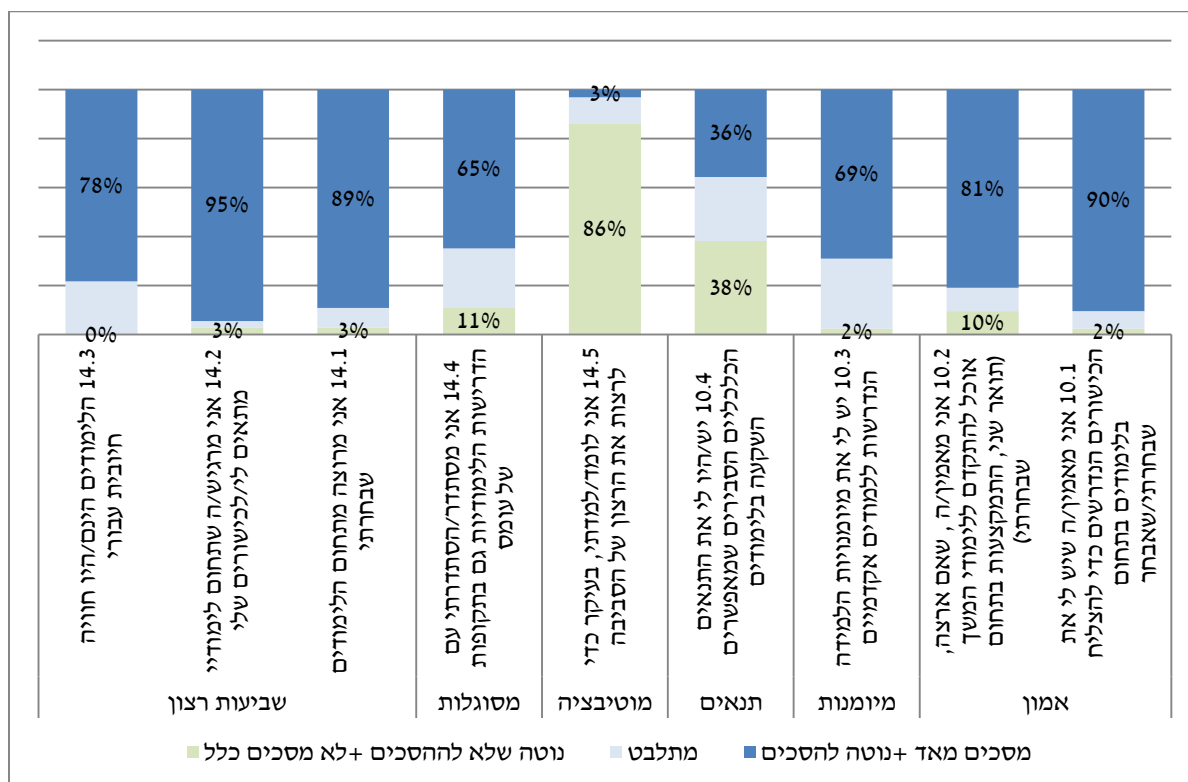
מסוגלות להתמודד עם דרישות לימודיות בתקופות עומס – 65% מהבוגרים חשים שיש להם יכולת להתמודדות עם הדרישות הלימודיות גם ברגעי עומס (בעוד 90% מהם דיווחו שיש להם את היכולת להתמודד עם עומס בעבודה). קיימת הלימה בין מסוגלות לבין שליטה במיומנויות למידה.

שביעות רצון מהלימודים – אחוז גבוה מבין הבוגרים מרוצה מתחום הלימודים שבחר, ואף מרגיש שהתחום מביא לידי ביטוי את היכולות והכישורים שלהם.

לא נמצאו הבדלים בין בוגרים באשר לעמדותיהם לגבי לימודים בהשוואה בין קבוצות ששפת אימם שונה.

מימד	לימודיים אקדמיים	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאד + נוטה להסכים
אמון	10.1 אני מאמין/ה שיש לי את הכישורים הנדרשים כדי להצליח בלימודים בתחום שבחרתי/שאבחר	2%	7%	90%
	10.2 אני מאמין/ה, שאם ארצה, אוכל להתקדם ללימודי המשך (תואר שני, התמקצעות בתחום שבחרתי)	10%	10%	81%
מיומנות	10.3 יש לי את מיומנויות הלמידה הנדרשות ללימודים אקדמיים	2%	29%	69%
תנאים	10.4 יש/היו לי את התנאים הכלכליים הסבירים שמאפשרים השקעה בלימודים	38%	26%	36%
מוטיבציה	14.5 אני לומד/למדתי, בעיקר כדי לרצות את הרצון של הסביבה	86%	11%	3%
מסוגלות	14.4 אני מסתדר/הסתדרתי עם הדרישות הלימודיות גם בתקופות של עומס	11%	24%	65%
שביעות רצון	14.1 אני מרוצה מתחום הלימודים שבחרתי	3%	8%	89%
	14.2 אני מרגיש/ה שתחום לימודי מתאים לי/לכישורים שלי	3%	3%	95%
	14.3 הלימודים הינם/היו חוויה חיובית עבורי	0%	22%	78%

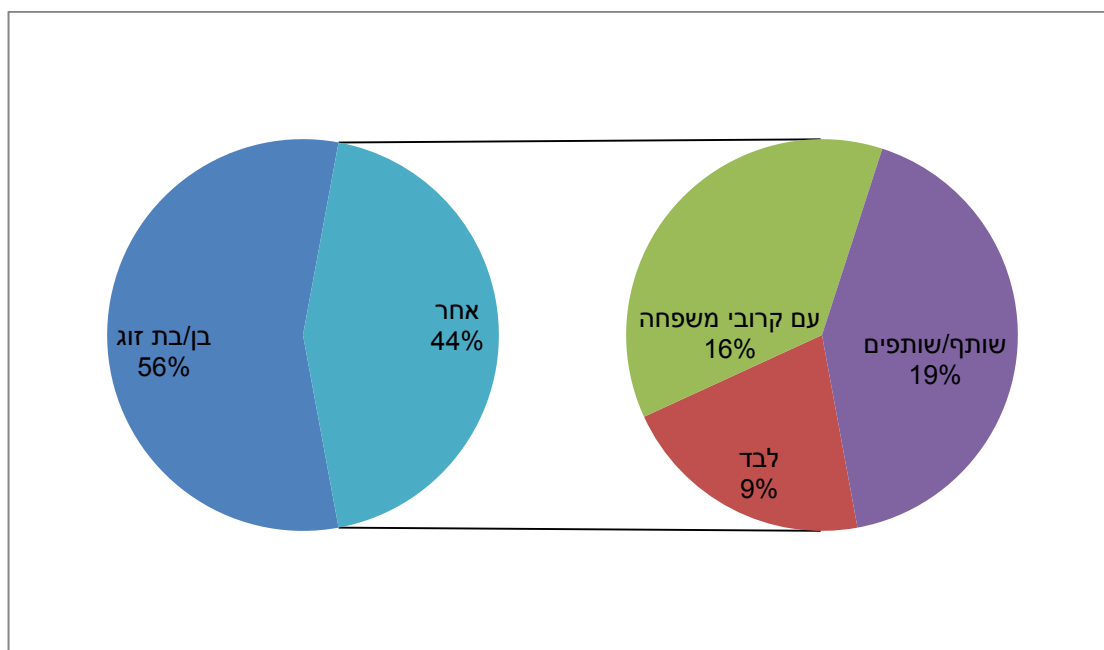
איור 11 עמדות בוגרים לגבי לימודים אקדמיים

נתונים כלליים לגבי דיוור של בוגרי התוכנית

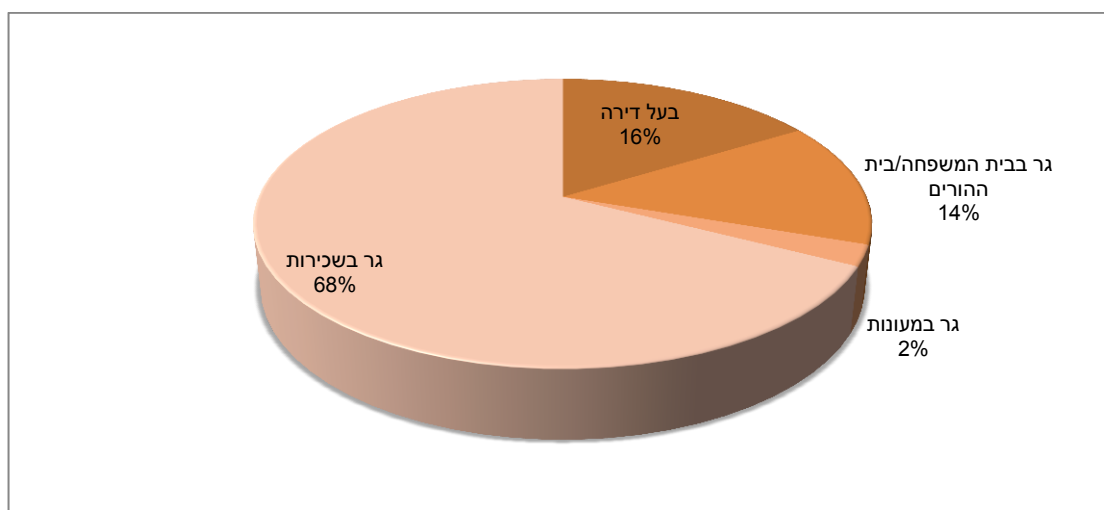
יותר ממחצית מהמשיבים מתגוררים עם בני זוג (56%), יתר המשיבים מתגוררים עם שותפים (19%), עם קרובי משפחה (16%) או בגפם (9%). לפי לשם (2005) 21% מבין הצעירים עולי ברית המועצות לשעבר גרים עם קרובי משפחה בניגוד ל- 2% בלבד מכלל אוכלוסיית הצעירים ילידי הארץ.

איור 12 המשיבים לפי אופי המגורים כיום

מרבית המשיבים מתגוררים בשכירות (68%), ו- 16% הם בעלי דירה. יתר המשיבים גרים בבית משפחה (14%) או במעונות (2%).

איור 13 המשיבים לפי סטאטוס מגורים

עמדות בוגרים כלפי היבטים שונים הנוגעים לדיוור

אמון הבוגרים ביכולתם העתידית להתמודד עם אתגר הדיוור - בעוד בסעיפים קודמים ניתן היה לזהות כי הבוגרים מביעים אמון ביכולת שלהם הן בתחום התעסוקה והן בתחום הלימודים, הרי שבשאלות האמון לגבי יכולת עתידית תחום הדיוור הבוגרים מביעים רמת אמון חלקית ביותר. מחצית מהבוגרים מאמינים שיוכלו לרכוש דירה משלהם בעתיד, ו-40% מהם מסכימים או מסכימים מאד עם כך שהסיכוי שיוכלו לרכוש דירה נמוך מזה של מרבית בני גילם.

מיומנויות בתחום הדיוור - מרבית הבוגרים (78%) חשים שיש להם את היכולת לנהל משק בית בצורה סבירה. כיון שאחת ממטרות התוכנית היא להקנות כלים לחיים בוגרים נורמטיביים, בהינתן העובדה שמרבית הבוגרים לא חוו חיי משפחה נורמטיביים בנעוריהם, הרי שניתן לראות בכך הצלחה.

ידע נדרש בתחום רכישת/ השכרת דירה⁴ – 60% מהבוגרים מדווחים שיש להם את הידע הנדרש בתחום זה, ויש קבוצה יחסית גדולה 35% שלא בטוחים שאכן יש להם ידע נדרש לצורך התקדמות בנושא הדיוור. גם כאן התוכנית באה לסייע לבוגרים, ויתכן שנדרש סיוע נרחב יותר בנושא זה, בהתחשב בעובדה שמדובר באוכלוסיה ללא עורף ביתי.

תנאי מגורים – מעניין לראות שקבוצה של 40% חשה שיש לה את התנאים הכלכליים הנדרשים כדי לגור בדירה שהינה סבירה לדעתם לשלב חיים זה, ויש עוד קבוצה גדולה של 50% שכנראה אינם מרוצים מתנאי המחיה שלהם בשלב זה. לפי נתון קודם עולה שמרביתם (68%) גרים בשכירות – יתכן שמרבית הבוגרים מתפשרים בנוגע לתנאי הדיוור שלהם בשל לחץ כלכלי. נמצא כי בוגרים ששפת אימם היא עברית מרוצים יותר באופן מובהק מתנאי המחיה שלהם בהשוואה לקבוצה ששפת אימם רוסית.

מסוגלות לנהל משק בית בתנאי עומס – באופן יחסי קבוצה גדולה של בוגרים חשה שאין להם את היכולת לנהל את משק הבית בתקופה של לחץ. היינו, בעוד הבוגרים דיווחו על מסוגלות גבוהה בתנאי לחץ בתחום הלימודי והתעסוקה, הרי שדווקא בתחום משק הבית הם מדווחים על קושי.

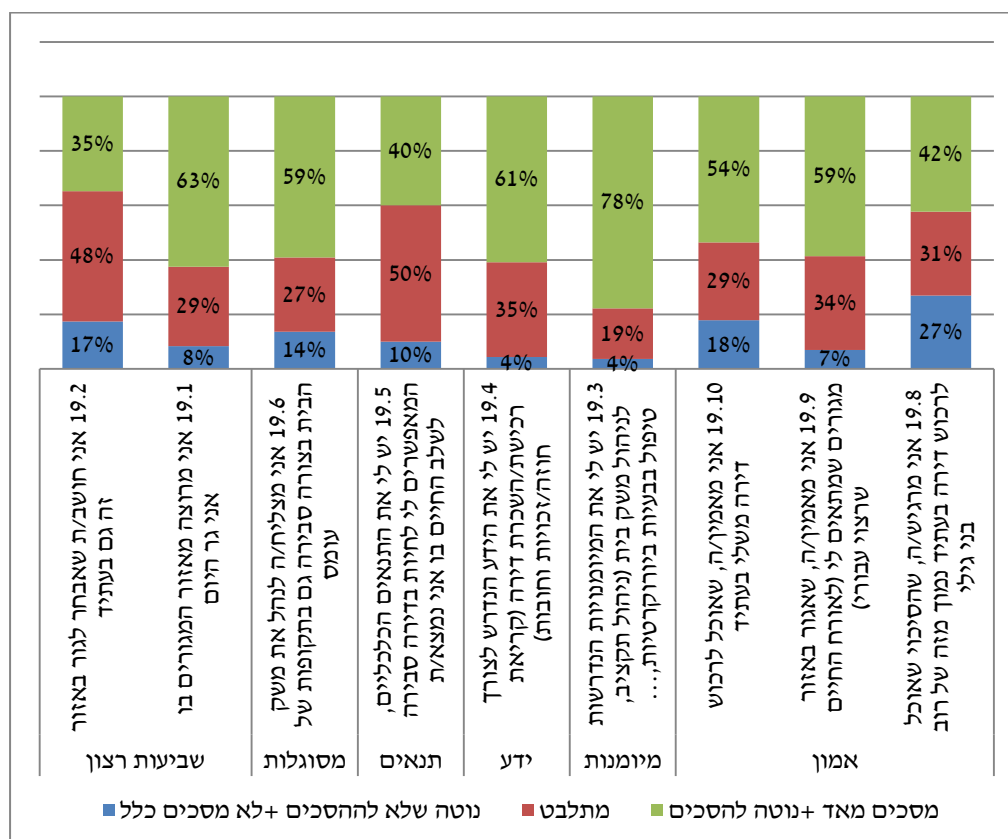
שביעות רצון מאזור המגורים - מרבית הבוגרים (63%) מדווחים שהם מרוצים מאזור המגורים הנוכחי שלהם, ו-35% אף חושבים להמשיך להתגורר באותו אזור. מעניין יהיה בהמשך לבדוק האם הבוגרים בוחרים לגור באזור שקרוב לבני משפחתם/קרובי משפחה או שבחרים דווקא לגור הרחק מהם.

בכל ההיגדים בנושא דיוור עמדותיהן של הבוגרות נמוך מעמדותיהם של הבוגרים.

⁴ הערה פנימית שעלתה בשיח עם מלווים – מומלץ בעתיד להפריד את שאלה זו לשתי שאלות – האחת הנוגעת לשכירות והשנייה לרכישה. התוכנית שמה דגש רב יותר על מיומנויות של השכרת דירה כיון שנושא זה רלוונטי יותר למרבית הבוגרים בשנים אלו.

מימד	דיוור	אי הסכמה (1+2)	מתלבט (3)	הסכמה (4+5)
אמון	19.8 אני מרגיש/ה, שהסיכוי שאוכל לרכוש דירה בעתיד נמוך מזה של רוב בני גילי	27%	31%	42%
	19.9 אני מאמין/ה, שאגור באזור מגורים שמתאים לי (לאורח החיים שרצוי עבורי)	7%	34%	59%
	19.10 אני מאמין/ה, שאוכל לרכוש דירה משלי בעתיד	18%	29%	54%
מיומנות	19.3 יש לי את המיומנויות הנדרשות לניהול משק בית (ניהול תקציב, טיפול בבעיות ביורוקרטיות, היכולת לתחזק בית וכו')	4%	19%	78%
ידע	19.4 יש לי את הידע הנדרש לצורך רכישת/השכרת דירה (קריאת חוזה/זכויות וחובות)	4%	35%	61%
תנאים	19.5 יש לי את התנאים הכלכליים, המאפשרים לי לחיות בדירה סבירה לשלב החיים בו אני נמצא/ת	10%	50%	40%
מסוגלות	19.6 אני מצליח/ה לנהל את משק הבית בצורה סבירה גם בתקופות של עומס	14%	27%	59%
שביעות רצון	19.1 אני מרוצה מאזור המגורים בו אני גר היום	8%	29%	63%
	19.2 אני חושב/ת שאבחר לגור באזור זה גם בעתיד	17%	48%	35%

איור 14 עמדות הבוגרים כלפי נושא הדיור

עמדות הבוגרים כלפי מצבם הכלכלי בעתיד ויכולתם לנהל תקציב

"צריך עוד עזרה בהתנהלות כלכלית, בעולם העסקים - איך עושים כסף בעולם הזה, מה זה פנסיה ואיך מנהלים אותה. זכויות שמגיעות לנו בכל מיני תחומים ועזרה ברכישת דירה או הבנה איך עושים זאת". (מדברי בוגר)

גורם חשוב נוסף בניהול חיים בוגרים נורמטיביים הוא תחושת היכולת, המיומנויות והידע בנהול תקציב משק הבית. תוכנית למרחב שמה דגש על הבט זה בתהליך העבודה עם משתתפי התוכנית.

אמון – מרבית הבוגרים מביעים אמון ביכולת הניהול הכלכלי העתידית שלהם, כאשר 81% מאמינים שהם מסוגלים להיות יציבים מבחינת כלכלית בהמשך הדרך (כ- 15% מהבוגרים אינם בטוחים באשר ליכולת הכלכלית העתידית שלהם). כפי שראינו קודם לכן, רק מחצית מהבוגרים מאמינים שיוכלו לרכוש דירה משלהם בעתיד, כלומר, מצד אחד רובם מביעים אמון ביכולתם להבטיח יציבות כלכלית עתידית אך מאידך רק כמחציתם שתוכל מאמינים שיוכלו לרכוש דירה. נשאלת השאלה - האם ניתן להיות יציבים כלכלית ללא יציבות במגורים? במקביל לתחושת היציבות העתידית שמביעים הבוגרים, עולה ש 64% מביניהם מעריכים שיהיה להם קושי להתמודד עם הוצאות היומיום בצורה סבירה. כלומר, אף כי הם מאמינים ביכולת שלהם להתייצב כלכלית הם מודעים לקושי השוטף שבו עשויים להיתקל.

ידע נדרש לניהול תקציב – 70% מהבוגרים מדווחים שיש להם את הידע הדרוש לניהול תקציב, יש קבוצה של עוד כ- 20% שמתלבטים לכך בעניין זה ו- 10% שלטענתם כלל אינם מחזיקים בידע זה. נתון זה מתקשר עם הדיווח של 60% מהבוגרים שיש להם את הידע לרכישת/ השכרת דירה. יתכן שיש צורך בחיזוק הידע בנושאים אלו עבור קבוצה מסוימת מקרב הבוגרים.

תנאים כלכליים סבירים – 64% מהבוגרים חשים שיש להם את התנאים הכלכליים הסבירים הנדרשים לקיום עצמאי. כלומר, יש קבוצה של כ- 35% מהבוגרים שלהרגשתם אין להם את היכולת להתקיים באופן עצמאי (נתון זה מתאים לתוצאות מחקרים שמראים שמרבית הצעירים בארץ שמדווחים על כך שהם זקוקים לעזרה מההורים בשלבי חיים אלו). נשאלת השאלה – מהם מקורות התמיכה של הבוגרים שהם חסרי עורף משפחתי?

נמצא שבוגרים ששפת אמם עברית מרגישים שיש להם תנאים כלכליים סבירים יותר באופן מובהק ביחס לבוגרים ששפת אמם רוסית או אמהרית. ממצא זה נמצא בהלימה עם נתון שהוצג בסעיף קודם לגבי כך שקבוצת דוברי עברית כשפת אם חשים שיש להם גם תנאי מגורים סבירים יותר בהשוואה לאחרים.

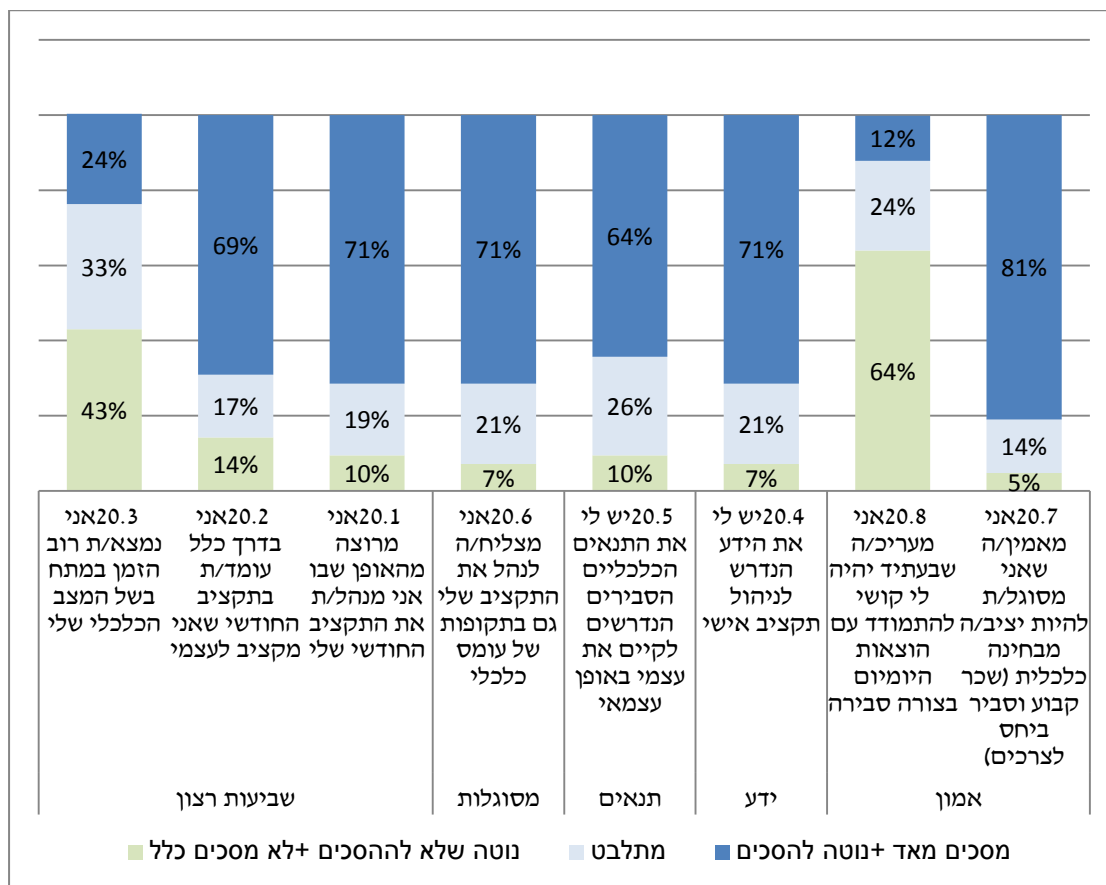
מסוגלות לנהל את התקציב בתנאי עומס - אותה הקבוצה שמדווחת שיש לה את הידע הדרוש לניהול תקציב, גם מדווחת שהיא יכולה להתמודד עם ניהול תקציב בתנאי עומס. כלומר, הידע בתחום מסייע להתמודד עם מצבים של עומס כלכלי.

⁵ הערה פנימית – לקראת שיפור השאלון בעתיד מומלץ להעלות שאלות של אמון בעצמי – "אני מאמין ש..." אל מול שאלות של "אני מעריך ש..." – על מנת לבחון את הפער בין תחושת המסוגלות לבין הערכה על מה שיקרה בפועל בתחומים שונים.

שביעות רצון - כ-70% מהבוגרים מרוצים מהאופן שבו הם מנהלים את התקציב שלהם. יחד עם זאת, רבע מהם חשים שהם מצויים במתח כלכלי רוב הזמן, ועוד 30% חשים כך במידה בינונית. כלומר, אף כי מרביתם עושים מאמץ לנהל את התקציב שלהם, ואף מרגישים שעושים זאת בהצלחה, מחציתם עדין מצויים במתח כלכלי רוב הזמן. מעניין לבחון בהמשך את השפעת המתח הזה על שטחי חיים שונים. יש לציין שסביר הוא שצעירים בגילאים אלו יהיו במתח כלכלי מסוים, ואין לראות בכך מצב חריג.

מסכים מאוד + נוטה להסכים	מתלבט	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	ניהול תקציב	מימד
81%	14%	5%	20.7 אני מאמין/ה שאני מסוגל/ת להיות יציב/ה מבחינה כלכלית (שכר קבוע וסביר ביחס לצרכים)	אמון
12%	24%	64%	20.8 אני מעריכה/ה שבעתיד יהיה לי קושי להתמודד עם הוצאות היומיום בצורה סבירה	
71%	21%	7%	20.4 יש לי את הידע הנדרש לניהול תקציב אישי	ידע
64%	26%	10%	20.5 יש לי את התנאים הכלכליים הסבירים הנדרשים לקיים את עצמי באופן עצמאי	תנאים
71%	21%	7%	20.6 אני מצליח/ה לנהל את התקציב שלי גם בתקופות של עומס כלכלי	מסוגלות
71%	19%	10%	20.1 אני מרוצה מהאופן שבו אני מנהל/ת את התקציב החודשי שלי	שביעות רצון
69%	17%	14%	20.2 אני בדרך כלל עומד/ת בתקציב החודשי שאני מקציב לעצמי	
24%	33%	43%	20.3 אני נמצא/ת רוב הזמן במתח בשל המצב הכלכלי שלי	

איור 15 עמדות הבוגרים כלפי ניהול תקציב

תרבות פנאי/בילוי בשעות הפנאי

שעות פנאי - ניתן לראות שקיים פער בין חשיבות הפנאי בעיני הבוגרים לבין יכולתם לנצל את שעות הפנאי שיש להם. בעוד שרוב הבוגרים (67%) מדווחים שחשוב להם להשאיר זמן פנוי לבילויים, 43% מהם מדווחים שהם מבצעים זאת בפועל בתדירות סבירה. מעניין לראות שיש קבוצה של כ-20% שמתלבטים באשר לחשיבות של שעות הפנאי והבילוי ועוד קבוצה של 14% שאינם רואים בכך כל חשיבות. תרבות הפנאי של הבוגרים הוא אחד מיעדי תוכנית "למרחב", ואף כי נראה שמרבית הבוגרים הפנימו את חשיבות הדבר חלקם מתקשים ליישם זאת. 38% מהבוגרים (כולל מתלבטים) מדווחים שהם לא יוצאים לבלות בשל לחץ כלכלי.

שייכות חברתית - 70% מהבוגרים מרגישים ביטחון שיש להם קבוצה חברתית קרובה. כלומר, כ-30% אינם חשים שייכות לקבוצה מסוימת. לרוב הבוגרים (81%) יש חברה/קרובים שניתן לפנות אליהם בשעת הצורך. כלומר, יתכן שאף כי חלקם אינם מרגישים שייכים לקבוצת השתייכות כלשהי, רובם אינם חשים בדידות. יש קבוצה של כ-10% בוגרים שיתכן שכן חשים בדידות – שהגדירו עצמם ללא קבוצה חברתית ו/או ללא אדם קרוב. ממצא זה נמוך מזה שנמצא במחקרם של בנבנישתי ושיף (2003) בו דווח על כרבע מכלל הבוגרים של פנימיית אור שלום הסובלים מבדידות חברתית לאחר היציאה מהפנימייה. ניתן להסביר פער זה בכך שתוכנית למרחב מהווה מקור חברתי ואף אוזן קשבת לרוב הבוגרים בשנים הראשונות שלאחר עזיבת הפנימייה.

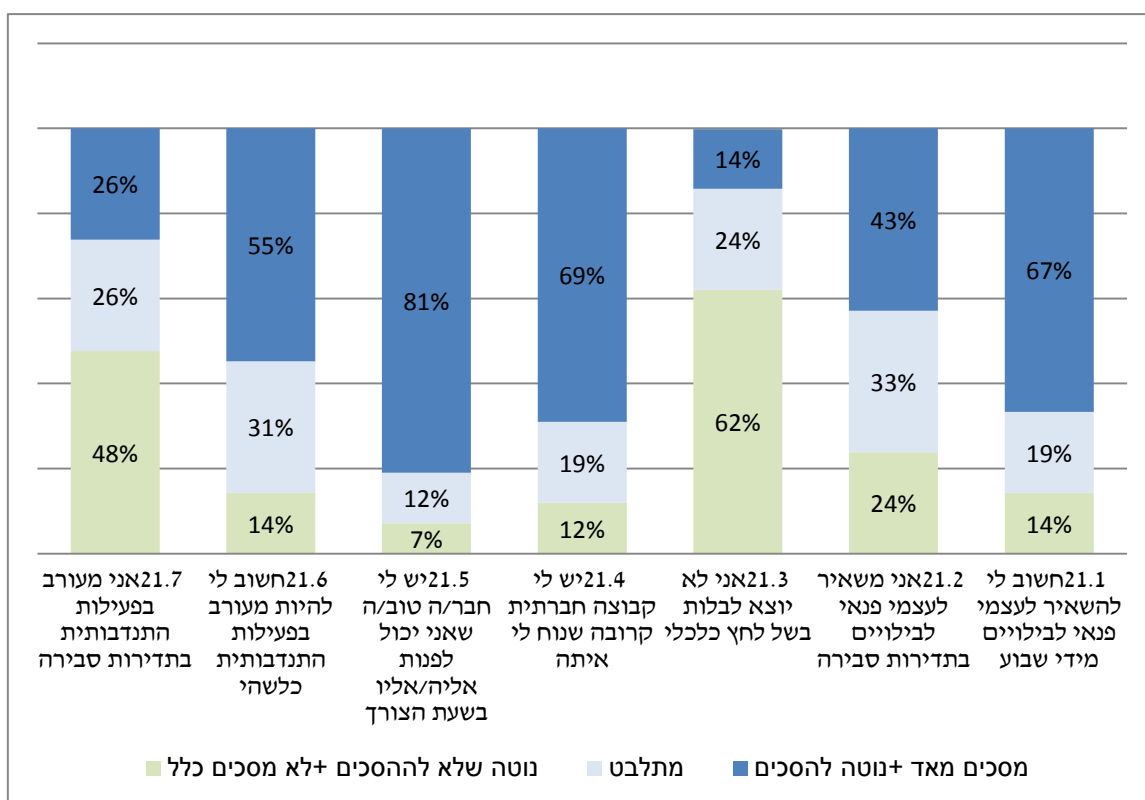
בוגרת התוכנית: **"אני מאוד רוצה שלמרחב יעזרו לי לשמור איתם על קשר, כך שלא ארגיש כי רק אני מנסה להיות בקשר. אני רוצה שחברה הצעירים וגם המלווים וההנהלה יתנו לי הרגשה שאני לא זרה כי לפעמים כך הרגשתי (לצערי הרב). אם אפשר, תזמינו אותנו לאירועים ותזכירו לנו לגביהם!!! אני מאוד מקווה ש"בוגרי למרחב שלב ד" יפגשו אחד עם השני, יעשו ביחד כל מיני דברים שלא הספקנו בלמרחב: למשל איזה שהיא סדנא מעניינת בנושא תאטרון או כתיבה או כל דבר אחר במידה ותהיה התעניינות מספקת".**

בוגר התוכנית: **"הייתי רוצה להעלות הצעה: לפתח ולגבש קהילה של בוגרי למרחב, על בסיס אינטרסים משותפים, העצמה עצמית, תמיכה הדדית ועזרה שתיתמך או תיעזר בתוכנית עצמה, וגם תתרום בתורה לתוכנית חזרה- לדוגמה בעזרה לבוגרים חדשים להמשיך להתפתח ולהעצים את עצמם בשלב שבין סיום התוכנית להתחלת חיים עצמאיים".**

התנדבות ומעורבות חברתית – אחת המטרות של התוכנית היא לעודד מעורבות חברתית של בוגרים. מחצית מהבוגרים רואים חשיבות במעורבות חברתית מסוג כלשהו, וכרבע מהם מעורבים בפעילות כזו הלכה למעשה באופן שוטף ועדו רבע באופן חלקי. בהתחשב בעומס הכלכלי שמונח על כתפי רבים מהם, ובכך שהם עובדים משרה מלאה (ואף יותר) יש לראות ממצא זה כמעודד. מספר המתנדבים של בוגרי התוכנית הינו גבוה משעור המתנדבים העולים – 5%, וצעירים בכלל בארץ 16% (לשם, 2005). בנוסף, נראה ש-86% מהבוגרים מעידים שהתוכנית השפיעה עליהם בהבנת הצורך של התרומה החברתית כדרך חיים.

בילוי ופנאי			
מסכים מאד +נוטה להסכים	מתלבט	נוטה שלא להסכים +לא מסכים כלל	
67%	19%	14%	21.1 חשוב לי להשאיר לעצמי פנאי לבילויים מידי שבוע
43%	33%	24%	21.2 אני משאיר לעצמי פנאי לבילויים בתדירות סבירה
14%	24%	62%	21.3 אני לא יוצא לבלות בשל לחץ כלכלי
69%	19%	12%	21.4 יש לי קבוצה חברתית קרובה שנוח לי איתה
81%	12%	7%	21.5 יש לי חברה/טובה שאני יכול לפנות אליה/אליו בשעת הצורך
55%	31%	14%	21.6 חשוב לי להיות מעורב בפעילות התנדבותית כלשהי
26%	26%	48%	21.7 אני מעורב בפעילות התנדבותית בתדירות סבירה

איור 16 עמדות הבוגרים כלפי שייכות חברתית ותרבות הפנאי

מידת ההשפעה של תכנית "מרחב"

סולם התשובות להיגדים הבאים נע על סולם תשובות של חמש אפשרויות שהן: השפעה רבה מאוד, השפעה רבה, השפעה חלקית, השפעה מעטה, אין כלל השפעה.

כפי שניתן לראות בטבלה ובגרף שבהמשך השפעתה המרכזית של התוכנית על הבוגרים, ע"פ הדיווח שלהם, נוגעת כל הקשור בטיפול מומדים אישיותיים שונים - לאמונה ביכולת ליצור שינוי משמעותי בחייהם (76%), פתוח מודעות עצמית (74%), וחיזוק הביטחון העצמי (69%). יש לציין שכל יתר הבוגרים מדווחים על השפעה חלקית על משתנים אלו, ורק מעטים מאוד מדווחים שהיתה השפעה מעטה או כלל לא.

בוגרת התוכנית: "ההשפעה של המלווה עלי היא גם ברמה האישיות וגם בהקשר של החלטות שקיבלתי לגבי בחיים, המלווה נתנה הרבה מאוד ביטחון. יכולת ההכלה שלה היתה מאוד חשובה כי זה משהו שלא יכלה לקבל מהסביבה האישית שלה. הדברים המשמעותיים - הביטחון, האמונה שנתנה בה".

בוגרת התוכנית: "תכנית למרחב נמצאת במקום המרכזי בחיים שלי. בשל תרומתה מאוד גדולה בעיצוב האישיות שלי, בהגדרת, בהבנת, בקבלת העצמי. השפעתה עלי להיות אדם טוב, בוגר, עצמאי יותר. תמיכתה, קבלתה, ואהבתה שהותנה לי עזרה לי בחיים ככלל וברגעים קשים כפרט. בזכות הליווי והעזרה שהתוכנית נתנה לי הצלחתי לממש את המטרות והחלומות שהצבתי לעצמי. על כך אני מודה מכל הלב והנשמה".

בוגרת התוכנית: "מרחב סייעה לי לעבור תקופה משמעותית בחיי, התקופה של הבנייה העצמית שלי. העזרה של התכנית התבטאה בכך שהם תמיד היו שם בשבילי לאורך כל הדרך, נתנו לי את התחושה שיש לי גב, שיש אנשים מאחוריי שאכפת להם מההווה והעתיד שלי וסיפקו לי את התחושה שיעזרו לי בכל דבר שיקדם אותי למקום טוב יותר בחיים. עבור מישהי ששנים אין לה שום תמיכה הורית, התכנית הייתה גלגל הצלה בשבילי בכך שהעניקה לי את ההרגשה שאני לא צריכה להתמודד עם כל העולם לבד, שיש לי שותפים לדרך. והכי חשוב שותפים שעושים ונותנים מכל הלב והנשמה, מתוך אכפתיות נקייה וחסרת אינטרסים".

מניתוח הנתונים עולה שקיים קשר חיובי בין תפישות האמון ושביעות הרצון של המשיבים ביחס לתעסוקה לימודים וניהול תקציב. כלומר, בשלושה תחומים הללו אותם בוגרים שמאמינים יותר ביכולותיהם העכשוויות או העתידיות, גם מביעים לגביהם שביעות רצון גבוהה יותר. לממצאים אלו יש חשיבות בהינתן שמהנתונים עולה שלתוכנית יש תרומה רבה לבוגרים בכל הקשור באמון בעצמם, ביכולות שלהם וביחזוק הביטחון העצמי. יתכן שלהשקעה זו של התוכנית בתחום הפתוח האישי הפנימי יש השפעה גם על שביעות רצון של הבוגר מתחומי חיים שונים.

הגורם לגביו יש את ההסכמה הרבה ביותר הוא השפעת התוכנית על "הרצון שלי לתרום תרומה חברתית", כלומר – על המודעות החברתית של הבוגר: 60% מעידים על השפעה רבה ורבה מאוד, ועוד 26% על השפעה חלקית (כלומר- בסך הכל כ-86% מדווחים על השפעת התוכנית בתחום זה). כפי שנראה בסעיף קודם, רבע מהבוגרים גם מבצעים תרומה חברתית בפועל.

לגבי יתר התחומים שנבדקו (תעסוקה, דיור, לימודים), לגבי 70% מהבוגרים נראה שלתוכנית יש השפעה רבה עד חלקית עליהם כיום. מאידך, 30% מהבוגרים מדווחים שלתוכנית יש השפעה נמוכה או שאין לה כלל השפעה על תחומים אלו. בניסיון לבדוק את המאפיינים הייחודיים של קבוצה זו באמצעות הנתונים שבידינו – לא נמצא שיש הבדל מגדרי, של שפת אם או של מצב

משפחתי. כלומר, יתכן וקיימים משתנים אחרים המביאים לכך שיש קבוצה של שליש מהנשאלים שחווה השפעה מועטה או כלל לא של התוכנית בתחומים אלו.

בהמשך הדרך מומלץ לבנות כלי שיאפשר מעקב שיטתי אודות תפיסת הבוגרים את השפעת התוכנית בהיבטים שונים, תוך השוואה אל מול הצרכים הציפיות והשאיפות שלהם.

מימד	השפעת התוכנית על הבוגר בתחומי חיים שונים	השפעה מועטה/כלל לא	השפעה חלקית	השפעה רבה מאד/השפעה רבה
תעסוקה	22.1 יכולת למצוא תעסוקה שמתאימה לי	26%	29%	45%
	22.2 יכולת להתמיד במקום עבודה	31%	43%	26%
לימודים	22.14 יכולת להתמיד בלימודים	33%	24%	43%
	22.15 יכולת להצליח בלימודים	26%	29%	45%
דיור	22.16 מציאת פתרונות דיור	33%	29%	38%
חברה	22.6 שמירה על קשר עם משפחתי (הורים, אחים)	36%	29%	36%
	22.7 הבנת החשיבות של פיתוח / ניצול תרבות הפנאי שלי	40%	19%	40%
	22.9 פיתוח יכולות הקשורות ביחסים בינאישיים	29%	24%	48%
	22.10 הרצון שלי לתרום תרומה חברתית	14%	26%	60%
	22.13 יצירת רשת חברתית, שמסייעת לי בהיבטים שונים של "החיים אחרי התכנית"	29%	40%	31%
משפחה	22.4 יכולת לקיים חיי זוגיות מוצלחים	26%	33%	40%
	22.5 חידוש הקשר עם משפחתי (הורים, אחים)	36%	36%	29%
מיומנויות	22.3 אמונה בכך שאני יכול/ה ליצור שינוי משמעותי בחיי	7%	17%	76%
	22.8 פיתוח יכולות וכישורים שונים (דוגמת כתיבה)	36%	31%	33%
	22.11 פיתוח מודעות עצמית	12%	14%	74%
	22.12 הגדלת הביטחון בעצמי והאמונה ביכולותיי	7%	24%	69%

"אני יודע שלא פשוט להתקבל לתוכנית וזה דבר טוב. כל התקופה שהייתי שם חשבתי לעצמי למה זה אני ולא מישהו אחר. יש הרבה צעירים שצריכים את העזרה הזאת יותר ממני. מקווה מאד שעוד צעירים יגיעו למקום הזה, ושזה יגדל, ושהחלום החברתי של שולה יתגשם".

(בוגר התוכנית)

נספחים

נספח א – מאפייני רקע של המשיבים

מאפיין	שכיחות	אחוזים
מין	נקבה	58.1%
	זכר	41.9%
גיל	25-27	23.3%
	28-30	53.5%
	31-33	20.9%
	34-36	2.3%
מצב משפחתי	רווק/ה	46.5%
	נשוי/נשואה	41.9%
	בזוגיות	9.3%
	גרש/ה	2.3%
קשר עם ההורים	כן, בקשר רציף	62.8%
	כן, בקשר מזדמן	18.6%
	אמאן	7.0%
	הורים נפטרו	7.0%
	לא נמצא איתם בקשר כלל	4.7%
שפת אם	עברית	53.5%
	רוסית	30.2%
	אמהרית	7.0%
	אוקראינית	2.3%
	אלבנית	2.3%
	גרוזינית	2.3%
	פרסית	2.3%
	הייתי בשירות צבאי	95.3%
שירות צבאי ולאומי	הייתי בשירות לאומי	4.7%
	בגרות מלאה	97.7%
תעודת בגרות	בגרות חלקית	2.3%
	כלל הדגימה	100.0%

נספח ב – ריכוז כלל הממצאים: עמדות ותפיסות הבוגר את עצמו בתחומי חיים שונים

מימד	תעסוקה והתפתחות מקצועית	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאוד + נוטה להסכים
אמון	4.1 אני מאמין/ה, שיש לי את היכולות האישיות הנדרשות כדי להצליח בעבודה כלשהי (עקביות, עמידה בלוח זמנים, אחריות...)	0%	7%	93%
	4.2 אני מאמין/ה, שיש לי את הכישורים להתפתח ולהתקדם בתחום מקצועי כלשהו	0%	10%	90%
	9.8 אני מאמין/ה, שיש לי אפשרות להתפתח ולקבל קידום משמעותי במקום העבודה הנוכחי	17%	31%	52%
ידע	9.4 יש לי את הידע המקצועי הנדרש כדי להתקדם בעבודה זו, במידה וארצה בכך	10%	10%	79%
תנאים	9.5 העבודה מספקת לי שכר, שמאפשר לי לקיים את עצמי ברמה סבירה	14%	17%	69%
מוטיבציה	9.7 אני נשאר/ת באותו מקום עבודה, בעיקר בשל הפחד שלא אמצא מקום עבודה אחר	72%	17%	10%
מסוגלות	9.6 אני מצליח/ה לעמוד בדרישות בעבודה גם ברגעי לחץ/עומס	0%	3%	97%
שביעות רצון	9.1 אני מרוצה מהעבודה בה אני עובד	3%	14%	83%
	9.2 אני מרגיש/ה שאני מביא לידי ביטוי את הכישורים שלי בעבודה זו	3%	28%	69%
מימד	לימודים אקדמיים	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאוד + נוטה להסכים
אמון	10.1 אני מאמין/ה שיש לי את הכישורים הנדרשים כדי להצליח בלימודים בתחום שבחרתי/שאבחר	2%	7%	90%
	10.2 אני מאמין/ה, שאם ארצה, אוכל להתקדם ללימודי המשך (תואר שני, התמקצעות בתחום שבחרתי)	10%	10%	81%
מיומנות	10.3 יש לי את מיומנויות הלמידה הנדרשות ללימודים אקדמיים	2%	29%	69%
תנאים	10.4 יש/היו לי את התנאים הכלכליים הסבירים שמאפשרים השקעה בלימודים	38%	26%	36%
מוטיבציה	14.5 אני לומד/למדתי, בעיקר כדי לרצות את הרצון של הסביבה	86%	11%	3%
מסוגלות	14.4 אני מסתדר/הסתדרתי עם הדרישות הלימודיות גם בתקופות של עומס	11%	24%	65%
שביעות רצון	14.1 אני מרוצה מתחום הלימודים שבחרתי	3%	8%	89%
	14.2 אני מרגיש/ה שתחום לימודי מתאים לי/לכישורים שלי	3%	3%	95%
	14.3 הלימודים הינם/היו חוויה חיובית עבורי	0%	22%	78%

מימד	דיוור	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאוד + נוטה להסכים
אמון	19.8 אני מרגיש/ה, שהסיכוי שאוכל לרכוש דירה בעתיד נמוך מזה של רוב בני גילי	27%	31%	42%
	19.9 אני מאמין/ה, שאגור באזור מגורים שמתאים לי (לאורח החיים שרצוי עבורי)	7%	34%	59%
	19.10 אני מאמין/ה, שאוכל לרכוש דירה משלי בעתיד	18%	29%	54%
מיומנות	19.3 יש לי את המיומנויות הנדרשות לניהול משק בית (ניהול תקציב, טיפול בבעיות ביורוקרטיות, היכולת לתחזק בית וכו')	4%	19%	78%
ידע	19.4 יש לי את הידע הנדרש לצורך רכישת/השכרת דירה (קריאת חוזה/זכויות וחובות)	4%	35%	61%
תנאים	19.5 יש לי את התנאים הכלכליים, המאפשרים לי לחיות בדירה סבירה לשלב החיים בו אני נמצא/ת	10%	50%	40%
מסוגלות	19.6 אני מצליח/ה לנהל את משק הבית בצורה סבירה גם בתקופות של עומס	14%	27%	59%
שביעות רצון	19.1 אני מרוצה מאזור המגורים בו אני גר היום	8%	29%	63%
	19.2 אני חושב/ת שאבחר לגור באזור זה גם בעתיד	17%	48%	35%
מימד	ניהול תקציב	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאוד + נוטה להסכים
אמון	20.7 אני מאמין/ה שאני מסוגל/ת להיות יציב/ה מבחינה כלכלית (שכר קבוע וסביר ביחס לצרכים)	5%	14%	81%
	20.8 אני מעריכ/ה שבעתיד יהיה לי קושי להתמודד עם הוצאות היומיום בצורה סבירה	64%	24%	12%
ידע	20.4 יש לי את הידע הנדרש לניהול תקציב אישי	7%	21%	71%
תנאים	20.5 יש לי את התנאים הכלכליים הסבירים הנדרשים לקיים את עצמי באופן עצמאי	10%	26%	64%
מסוגלות	20.6 אני מצליח/ה לנהל את התקציב שלי גם בתקופות של עומס כלכלי	7%	21%	71%
שביעות רצון	20.1 אני מרוצה מהאופן שבו אני מנהל/ת את התקציב החודשי שלי	10%	19%	71%
	20.2 אני בדרך כלל עומד/ת בתקציב החודשי שאני מקציב לעצמי	14%	17%	69%
	20.3 אני נמצא/ת רוב הזמן במתח בשל המצב הכלכלי שלי	43%	33%	24%
	תרבות פנאי	נוטה שלא להסכים + לא מסכים כלל	מתלבט	מסכים מאוד + נוטה להסכים
	21.1 חשוב לי להשאיר לעצמי פנאי לבילויים מידי שבוע	14%	19%	67%
	21.2 אני משאיר לעצמי פנאי לבילויים בתדירות סבירה	24%	33%	43%

21.3	אני לא יוצא לבלות בשל לחץ כלכלי	62%	24%	14%
21.4	יש לי קבוצה חברתית קרובה שנוח לי איתה	12%	19%	69%
21.5	יש לי חבר/ה טוב/ה שאני יכול לפנות אליה/אליו בשעת הצורך	7%	12%	81%
21.6	חשוב לי להיות מעורב בפעילות התנדבותית כלשהי	14%	31%	55%
21.7	אני מעורב בפעילות התנדבותית בתדירות סבירה	48%	26%	26%
מימד	השפעת התוכנית בתחומים שונים	השפעה מועטה + כלל לא	השפעה חלקית	השפעה רבה מאוד + רבה
תעסוקה	22.1 יכולת למצוא תעסוקה שמתאימה לי	26%	29%	45%
	22.2 יכולת להתמיד במקום עבודה	31%	43%	26%
לימודים	22.14 יכולת להתמיד בלימודים	33%	24%	43%
	22.15 יכולת להצליח בלימודים	26%	29%	45%
דיור	22.16 מציאת פתרונות דיור	33%	29%	38%
חברה	22.6 שמירה על קשר עם משפחתי (הורים, אחים)	36%	29%	36%
	22.7 הבנת החשיבות של פיתוח / ניצול תרבות הפנאי שלי	40%	19%	40%
	22.9 פיתוח יכולות הקשורות ביחסים בינאישיים	29%	24%	48%
	22.10 הרצון שלי לתרום תרומה חברתית	14%	26%	60%
	22.13 יצירת רשת חברתית, שמסייעת לי בהיבטים שונים של "החיים אחרי התכנית"	29%	40%	31%
משפחה	22.4 יכולת לקיים חיי זוגיות מוצלחים	26%	33%	40%
	22.5 חידוש הקשר עם משפחתי (הורים, אחים)	36%	36%	29%
מיומנויות	22.3 אמונה בכך שאני יכול/ה ליצור שינוי משמעותי בחיי	7%	17%	76%
	22.8 פיתוח יכולות וכישורים שונים (דוגמת כתיבה)	36%	31%	33%
	22.11 פיתוח מודעות עצמית	12%	14%	74%
	22.12 הגדלת הביטחון בעצמי והאמונה ביכולותיי	7%	24%	69%

בנבנישתי, ר. (2007). "צעירים הבוגרים מהשמה חוץ ביתית – סקירת ספרות". ירושלים: האוניברסיטה העברית, ביס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית. קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים.

בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). "מחקר מעקב אחרי בוגרי "אור שלום". ירושלים: האוניברסיטה העברית, ביס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית. קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים.

לשם, א. (2005). "עולים צעירים מברה"מ לשעבר (גילאי 20-29) בישראל". בתוך: הישראלי, א. שמואל, י. (עורכים) (2005), **"צעירים": תקצירי מאמרים מחקרים ותוכניות התערבות עבור צעירים בגילאי 18-3 ברחבי העולם**.

קניג, י. (2005). "נתונים אחרים על תעסוקת עולים בגילאי 18-23". בתוך: הישראלי, א. שמואל, י. (עורכים) (2005), **"צעירים": תקצירי מאמרים מחקרים ותוכניות התערבות עבור צעירים בגילאי 18-3 ברחבי העולם**. עמ' 20-29.

Beck, U. (1992). Risk society: Towards a new modernity. London: Sage.

Courtney, M. Dworsky, A. (2006). "Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA". *Child and Family Social Work*, Vol. 11, pp. 209-219.

Collins, M. E. (2001). "Transition to adulthood for vulnerable youths: A review of research and implications for policy". *Social Service Review*, Vol. 75, pp. 271-291.

English, D. J. Kouidou-Giles, S. Plocke, M. (1994). "Readiness for independence : A study of youth in foster care". *Children and youth service review*, Vol. 16, pp147-158.